

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési föltételek:

Egész évre frt 10.—

Fél évre » 5.—

Negyedévre » 2.50

Egyes szám ára 20 kr.

A HÉT

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI KÖZLÖNY

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség:

BUDAPEST

VIII., József-körút 44. szám.

Kiadóhivatal:

V., Akadémia-utca 4. szám.

Kéziratok vissza nem
adatnak.

—•— Budapest, junius 1. —•—

Dóczi Lajosról.

Abban az időben tűnt fel irodalmunkban, midőn hosszú tespedés után egész nemzeti életünk föléledt, a levegő oly friss volt, a remény oly buján tenyészett, minden oly fiatal volt, mi magunk is. Az emberek össze-
verődtek, megittasultak barátságuktól, lelkesedésüktől, eget verő aspirációiktól, nem irigyelték egymást, nem üzérkedtek, mindenki oly gazdagnak tudta magát akaratban s reményekben, s oly csekély foglalóval érte be a jelenben. Sok azokból a reményekből elhervadt, a kik eleinte rohanvást előretörtek, megtanultak lépegetni, néhányan meg is álltak, hűvösebb lett a levegő, ragyogó virágból kis, néha fanyar ízű gyümölcs termett, a realistikus ősz megczáfolta, helyreigazította az idealistikus tavaszt, melyre most az idegenek s öregek szánalommal, gúnnyal is tekintenek. De a nemzetek életében az évszakok nem váltják föl egymást, mind együtt vannak, az ősz mellett itt van az új tavasz s ez meg fogja érteni a hatvanas évek tavaszát, igazságosabb lesz hozzá, a maga lelkesedésében föl fogja fődözni azt a tüzet, mely a nemzeti élet legmélyéből tört elő, abban a nemzedékben kapott lángra s ő rajta át szállt nemzedékről nemzedékre. Nagyot akartak a mi apostolaink a hatvanas évekből, talán erejükön fölül mertek, de valamikor meg fogják tudni becsülni, mily hatalmas lendületet adtak a magyar szellemnek, mely új életének boldogságától eltelve sem akkor, sem azóta még nem ért rá magára és kezdeteire eszmélni.

* * *

Dóczi Lajos alakja nagyon beleillett abba a korba s életbe. Friss, gazdag, leleményes és hajlékony talentuma oda állította a küzdelem első sorába, kedvessége elkényeztetett kedvenczévé tette minden körnek. Nem lehetett őt nem szeretni. Az elismerő s odaadó barátság melege oly csábítóvá tette az egész kört, hogy az idegen is csakhamar otthon érezte magát benne, de elismerőbb, hívebb, odaadóbb nem volt senki Dóczi Lajosnál s Rákosi Jenőnél, kiknek neveit e korszakban nem lehet egymástól elválasztani. Hogy ápolta mindegyik a másikban a tehetséget, az erőt, a nagy aspirációkat! Dóczi már akkor nagy journalista volt; nem a francziáknál járt iskolába, de legjobb tulajdonságaikkal dicsekedhetett; a mi a francia szellemet oly kiválóan praedestinalja e ragyogó s hatalmas irodalmi műfajra: az elme frissesége; az eszmék gyors kapcsolata; a lélek érzékeny idegzete,

mely a közszellem fuvallatát oly bámulatos finomsággal megérzi s érintésén oly hangulatosan megrezeg; a me-részség, mely minden nehézséggel szembe száll; az az intellektualis kíváncsiság, mely a szellemi élet minden zugát felkutatja; a készség, melylyel a talentum az akaratot szolgálja; a művészet, melylyel a gondolat a nyelv hangszerén játszik: mind megvolt benne s napról-napra pompásabban kifejtett. De Dóczyban volt még valami, derült hangulat, mely elmésségét megóvta a fanyarságtól, a személyiség varázsa, mely gondolatbeli játékait oly kedvessé tette s a költői lélek, melynek rejtett heve meleg tónust adott dolgozatainak. Már akkor irt egy bibliai drámát, melylyel akadémiai jutalomra pályázott s melyről Gyula körülbelül azt mondta, hogy soha ragyogóbb dolgoknak hibásakkal való illetén összekeverését nem olvasta. Hiszem, hogy nagyon subjektív benyomás, de a mit Dóczi ír, engem gyakran emlékeztet zenére, nemcsak mert verseiben, de prózájában is van numerus, harmonia, a mi több mint a pusztá rhythmika; nem is csak, mert a pathosban, lelkesedésben, retorikában oly magasra tud emelkedni, mintha egy egész zenekar venné át a solo témáját; van itt más valami, a megpendített hangok változatossága, egymásba olvadása, könnyed folyása, bizonyos nőies finomság mindenben, még dialektikájában is, érzelmi gyöngédség, sok, sok, a mit nem lehet fogalmilag kifejezni, de a mit érzek. Nem csodálkozom azon, hogy szereti a zenét, gyönyörű ódát irt Beethoven jubilaumára; de nem csodálkoznám azon sem, ha az irodalomban egyszer tréfálva, női maszkban lépne a közönség elé; oly természetesen tudna ezen a hangon szólni, hogy csak a művészeti forma s a tartalom ereje árulná el benne a férfit. De épen hangulatának gyöngédsége, elméjének finomsága párosulva a legnagyobb, legsikeresebb műgonddal, táplálkozva hajlékony dialektikai gondolkodás gazdag forrásaiból adja meg irodalmi physiognomiájának vonzó, elbájoló sajátosságát.

Mindez nem akar elemzés számba menni, még irodalmi méltatásnak sem tolakodik föl. Dóczi hála istennek él, alkot, nem kell őt bonczolgatni, jobb, ha műveit élvezzük. Valami rettenetes szokás harapózott el nálunk, az irodalmi bírálnak egy módja, mely sehol másutt mint Németországban s nálunk nem divatozik. Ha egy Dóczi lefordítja a «Faust»-ot, vagy a «Harang»-ot, kirendeltetik egy ember, kiben úgy látszik az élvezet tehetsége teljesen kiszáradt, ki sem a költemény értelmét nem érti, sem költőiségét nem érzi, sem a nyelv zenéje iránt nem fogékony, ki semmi egyéb, mint grammatikus s a nyelv

szelleme ellen állítólag elkövetett vétségeket hajhássza. Ha egy drámáról van szó, hasonlóképp vannak aesthetikai grammatikusaink, kik a mű gondolatvilágáról, arról, a mi becses, új, eredeti, megható, tetsző benne, tudomást se vesznek, valószínűleg, mert nem látják. De vannak szabályaik, melyekkel hadonáznak, a nélkül hogy sejtenék, mily komikusokká lesznek, mert rettenetes képet vágnak, holott csak gyerekkard van a kezükben, hozzá még vakok is. A közönséget azonban teljesen megrontották. Hozzá szoktatták ahhoz, hogy első kérdése mindig az: Jó-e a mű, vagy rossz? Jó — rossz, mily absolut, mily lehetetlen fogalmak! A ki kész szabályokkal dolgozik, melyek maguk azonban vajmi gyöngye legitimációval rendelkeznek, annak könnyű, de nem irigylem érte. A ki nem a szabályok szemüvegén át nézi az irodalmat, hanem saját szemével lát, a maga szívével érez, az ha már számot akar adni élvezetéről, mindenekelőtt az író tehetségét, gondolatait, érzelmeit, személyiségét vizsgálja, mint a természettudós, a ki a növényt nem bírálja, hanem leírja. Nekünk fájdalom nincs *descriptiv kritikánk*, nekünk csak irodalmi bíránk s bakóink vannak. Van a kritikának egy oly foka is, mely ideálokhoz méri a művet, de mily nehéz, bonyolódott ez a functió, mennyi óvatosságot követel, s mennyire szükséges, hogy a *descriptiv* kritikára következzenek, ne pedig mellőzze! Közönségünk e tekintetben teljes demoralisatión van, nem tájékoztatják, nem tanítják, csak irodalmi kivégzéseknek teszik tanujává. Hogy mennyire fejleszti ez benne az irodalmi érzéket, könnyű elgondolni. Innét van, hogy az akadémia megjutalmaz drámákat, melyek senkinek se kellenek s a melyeket lehord, azokban a közönség gyönyörködik. Dóczit is ez a kritika elfödte volna a közönség előtt, ha szerencsére nem sikerült volna neki a színpadról a közönség elfogulatlanabb érzékéhez folyamodni. Ott aztán fényesen megnyerte pöreit, darabjait nem csak nálunk, de Németországban is élvezettel nézik.

* * *

Első nagy sikere a «Csók» volt, melynek élete egy válságos momentumával kellett összefüggnie. Valami nagy szenvedés érthette, mert a csinált dolgokon is keresztül mélységes szenvedélytől rezgő akkord hangzik föl benne, mely végig zúg az egész vigjátékon és bizonyos transzcendens fényt vet reá. De minket is akkor csapás ért. Eltávozott körünkben, elment Bécsbe, nagy hivatalt nyert és soká csak ünnepnapokon köszöntött ismét be hozzánk. Sok éven át a Faust-fordításon kívül alig irt valamit. Elnyelte-e a hivatal, vagy elrabolja-e tőlünk a német irodalom, kérdeztük akkor sokan. Az irodalomban van rá példa, hogy az ifju tűz elhamvad, az élet valamely fordulata elnyomja az író. Nincs tudomásom róla, mi történt akkor benne, de egyszerre csak újra irti kezdett, drámákat, elbeszéléseket, verseket, fordításokat, egyebeket, tisztultabb ízléssel, még nagyobb virtuozitással, s rendkívül megérve, gazdagulva gondolkodásban s érzésben. A pihenés éveit gazdag áldás követte, az ugarban hagyott föld bőven termett. De akkor, a kik Dóczit szerettük, műveit lestük, élveztük, egy igen érdekes tapasztalatot tettünk. Fejlődött, de nem változott.

Egészen a régi maradt. Egyéni, írói személyiségének vonásai csak kidomborodtak, de a kifejezés ugyanaz maradt. Ma sem ismeri a pose-t, igaz, hogy nem él köztünk, a hol minden embernek tiz arcza is van, más az utcán, más a szalonban, más a főnökkel, más az alárendelttel szemben. Meglehet, hogy a mi csak ötlet, bővebb megfontolást megérdemelne: elkerült tőlünk ifjuságának teljességében s az idegen föld megóvta a rothadástól, elcsenevészédestől, friss, ifju marad, az ő föltünése korának idealizmusával, lendületével, aspirációival. Ma sem ismeri a nálunk pusztító irigységet, irodalmi kajánságot, szereti az ifju tehetséget, szereti a szépet, szegény Reviczky egyik szép versét, alig hogy megjelent, nyomban lefordította németre, oly neme a hódolatnak, a testvéri csóknak, melyet csak az ő gyöngéd szíve gondolhat ki. Egyáltalán hogy szeret fordítani, s mily gyönyörűen fordít, akár magyarra, akár németre! Mert mind a két nyelven bámulatosan uralkodik. Nem nyilatkozik-e ebben is az a bizonyos nőies vonás? Drámaiban is nekem az asszonyok mindig jobban tetszenek, mint a férfiak . . . De nem akarok ebből hamarjában valami rendszert, valami passion dominante-ot csinálni . . . Egyebekben is a régi, csak megnöve. Költői egyéniségéről, drámaíról, elbeszéléseiről talán máskor lesz alkalmam szólanom, itt csak egyet említek, ma is és ma még inkább mint azelőtt, mellékesen, páratlan journalista is.

Egyszer megtörtént, hogy azon egy napon a híres Albert Wolff a Figaróban, ő meg egy itteni ujságban irt egy napirenden levő tárgyról, ha jól emlékszem, vajjon a férjnek szabad-e a feleségéhez intézett levelet felbontani. Dóczy cikke a legfinomabb filigránmunka volt, drága érczből, mellette Wolffé közönséges kovácmunka. Hogy szeretheti Dóczy hirlapi cikkeit! Persze nem mutatja, nem illik! Ezek csekélységek, s igaz is, csak odaveti őket, néha kettőt is egy nap. Ezeknél kipihen a nagy munkától. De a ki ezt a genret oly tökéletességgel műveli, kell hogy szeresse, nagyon szeresse! A nagy műzsával szerelmi viszonya van, de mennyit kell udvarolni ennek a nagy dámának! Mindennap újra meg kell hódítani. Akkor néha belefárad, kifárad; körülnéz, s íme a hirlapírás kedves mozgékony nymphái utána vetik magukat, körül tánczolják, nem eresztik, hadd mulassa ki magát a szegény nagy ember. Persze ilyenkor jól elburkolja magát, hogy rá ne ismerjenek . . . De haragudhatik-e, ha mi ezt egy lánczczal többnek tekintjük, melylyel hozzánk van fűzve? Egy szóval és röviden: Dóczyt csak tessék szigoruan bírálni, hibáit apróra szétszedni, mert bizony vannak gyöngeségei, sőt hibái meg fogyatkozásai, de ez nem változtat azon, hogy mégis, mindazonáltal a legszeretetre méltóbb magyar író.

Alexander Bernát.

A férfiak teszik a törvényt, a nők állapítják meg a szokást.
Seyás.

A nők szíve egy rész az égből.
Byron.

Okos ember nem tesz próbára poharat meg asszonyt.
Lope de Vega.

Csak légy enyém!

Áruljon el, a kit szerettem,
Sors dúlja fel az otthonom,
Örök vihar zúgjon felettem
S ne légyen mentő horgonyom;
A kik becsülnek, vessenek meg,
Legyen csalóm minden remény,
Lessen rám töre gyűlöletnek —
Csak légy enyém, csak légy enyém!

Hervadjon a virág kezemben,
Legyen lidércztűz csillagom;
Kit énnekem kell most vezetnem,
Kövessém szolgaként vakon.
Pusztuljon férfidacz, dicsőség,
Váljék bűnömmé az erény;
Szinig örömmel kelyhem töltsék:
Csak légy enyém, csak légy enyém!

Sírom legyen riasztó szégyen,
Ne lássam szünni a nyomort,
És minden baj egy percben érjen,
Mit századoknak méhe hord.
S mit Atlasz vállán nem viselne,
Elhordok minden terhet én:
Csak légy enyém, szívem szerelme,
Csak légy enyém, csak légy enyém!

Vészi József.

Két szőke asszony.

Irta:

KEVE.

2

Két vörös-barna szakálu, nagyon szépen öltözködött testes fiatal ember haladt el a sátor előtt. A szőke asszony félénk kíváncsisággal vetette föl reájuk szemeit, Renée érdeklődő mosolygással köszönt vissza nekik, de alig tudta bevárni, míg egy pár lépésnyit mentek előre, utánok röpítette a glosszát:

— Ó, az elbizakodott majmok! és ezekkel csalja meg...

— Megcsalják a férjeiket, tudja biztosan? vágott közbe majdnem hangosan az asszony.

— Egész biztosan!

— Szerelmek ezekbe?

— Ugyan!

— Hát miért?

A nagy Renée nevetett és szűk, csontos vállait fölrángatta:

— Miért, hát én tudom miért csalják meg az asszonyok férjeiket? Majd ha férjhez megyek, akkor kérde tőlem, most mondja maga!

— Én? Igazán nem tudom, nem is értem, de nem is hiszek benne. Miért csálnák meg?

— No, néha van rá ok. Majdnem mindig van rá ok. A lányok, mielőtt férjhez mennének, fogadkoznak, hogy ők örökké hívek lesznek férjeikhez, nem fognak mást szeretni soha, és ha férjeiket nem is tudják majd szeretni: inkább örökös bánatnak adják magukat és meg nem vigasztalják magukat soha... Mondják, mondják, mondani mindent lehet, de azt még az asszony sem parancsolhatja meg magának, hogy egyszer szeressen, ha többször való szerelemre van berendezkedve a szíve!

— Milyen philosophia! Renée, magának nem jó lesz férjhez menni!

— Dehogyan nem. Én is kíváncsi vagyok megtudni, milyen a hitves dolga, bár tudom, hogy ennek a kíván-

cságnak, mint minden kíváncsiságnak: egy száraz és értéktelen tudás az eredménye...

A leány hadarta tovább bölcselkedéseit s igazgatta tovább a virágokat, köszönt — szokatlan bátorsággal — intett mindenfelé és mulatta magát az elképedt asszonyon, kinek annyira új volt ez a bölcsélet, hogy szinte elfeledkezett a körülötte felpezsgő életről. Elmerülve hallgatott, majd megszólalva nem győzött eleget kérdezni:

— Hát maga tud olyan asszonyokról, kik nem becsületesek, és eltudja képzelni magát olyanak?

— De mennyire!

— Milyen okokból?

— Láttam, hogy készülődnek az asszonyok, hogy készül az egész! Mért lennék én különb?

— Mert maga okos leány.

— Az igaz. És azt hiszem minden férfi egyforma.

— És ha nem volna egyforma? Hisz az becsstelenség...

— Mi a becsstelenség?

Az asszony nem válaszolt, talán a kérdést sem hallotta. Renée ismételte.

— Mi a becsstelenség?

— Az a mit a férfiak tesznek!

— Hát maga tudja?!

— Nincsenek-e bátyáim, nem voltak-e nevelőnőim, még a bonneom is a Józseftéren, emlékszem... Egy undok délnémet... Aztán minden hónapban új szoba lányunk van, mennyit tudnak ezek!

— És maga mennyit! Többet mint egy asszony. Nem szégyenli magát?

— Én, miért? Mert maga egy «beautiful baby», egy szegény kis szőke asszony... Egy jó asszony. Lássá, amolyan, mint az a molette ottan — volt.

— Hát már nem az? Az sem az? Ó maga hazudik.

— Ó én nem. Az hazudik, a ki azt mondja, hogy sok asszony hűtlen a férjéhez. Ez nem igaz, s nagyon kevés!

Renée folytatta tanításait.

— Sokkal kevesebb asszony töri meg esküjét, mintsem a férfiak hinnék és sokkal több a hűtlen asszony, mint a hogy a *férjek* hiszik. Mindenesetre nincs annyi szabad gondolkodású hölgy, mint a mennyi lehetne...

— Tudom, hogy sokat a gyermek tart vissza — szólt közbe csendesen az asszony.

— A gyermek, azt én is tudom. A szemorvosnénak volt egy kis fia. Szép kis fiu, Adhemárnak hívták. A vidám asszonyka gyakran mondta: «Ha ez a kis fiam nem volna, udvaroltatnék magamnak!» A fiu meghalt, a doktorné majd beleőrült a fájdalomba, de idő múltán, midőn a fájdalom csak sajgott már: sietett magának udvaroltatni! Udvaroltatni mondom! Hisz az magában nagyon is megbocsátható, hisz a mi fajtabeli asszonyoknak, a kik sok Wagnert játszunk négykézre kora fiatalságunktól fogva és könyv nélkül tudjuk Baudlairet, Ischl-, Badenbe, esetleg tengerre járunk nyáron: ugyszólván egyik táplálékunk az udvarlás. A férfiak azt mondják, hogy hűségünk az a szerv, mely megkivánja ezt a táplálékot, de ez hazugság, mint a többi férfimondás. Örök illúzióért törekvő lelkünk kívánja ezt a folytonos tüzelést. Ismerek asszonyokat, kiknek kín egy csók... Ott is van egy, nézze...

A lány egy jácintos sátorban áruuló vézna, lenhaju, középkori asszonyra mutatott, a kinek fáradt volt minden tagja, elkényszeredett egykor szép arcának minden vonása. Ugy volt összeszedve, mint egy elhervadt «Marchal Nil» rózsaszűk időben, a mikor a kertész minden szírmot összekapar és drótra fűz. Elmult az ideje, elillott bája, elmulhatott a kedve is.

— Lássá ennek az asszonynak semmi sem veszi el a kedvét. Kell neki, nem tud nélküle élni. Mindig van neki egy állandó udvarlója. Némelyik egy-két évig is kitart. Csodálatosan megkinozza őket és bámulatosan tá-

vol tudja magától tartani. De néha csak egy vékony kis mesgye választja el a tökéletes intimitástól.]

— A tökéletes intimitástól?

— Az ám, hanem akkor az asszonyka ijedten megfutamodik és az udvarló édeskés — diadalmas feje hirtelen Meduzafővé válik...

— És ezt maga becsületes dolognak tartja?

— Én? hát minek? Ha kell neki, ha muszáj! De azért ne higgye, hogy romlott lány vagyok, vagy higgye, mert az vagyok! Nekünk szabad annak lenni egy kicsinyt. Nekünk, leány-asszony népnek, kik annyival különbek vagyunk a férfiaknál, a mennyivel kevésbé örvendhetünk kiválóságunknak. Én ismerem az én fajtámat, amaz Azrák nemzetségéből valók vagyunk, kik meghalnak szerelem nélkül szűkölködve, szerelem után epedve, de haldokolva is kötelességek gyűrő-deszkája, dagasztó teknője mellett kitartanak. Asszonyokat ismerek, kik örökké szeretnek és sohasem férjeiket, de azért hűtlenek a szeretetthez és hívek a közönyös, megszokott, utált vagy épen megvetett czéghez, mely állítólag szent házasságot fedez, tényleg azonban csak egy társadalmi firma, sem jobb, sem rosszabb, nem szentebb és nem profánabb a többinél...

— Rettenetes lány!

— Rettenetes asszony!

— Hány éves maga?

— Huszonöt leszek.

— Mért nem ment még férjhez?

— Azért, mert azok akartak elvenni, a kik itt jönnek.

Az ünnepre mind sűrűbben kezdtek érkezni. Jött egy csoport, hat fiatal úr, elegánsak, fesztelének s szinte uriasak.

Renée meg sem várta köszöntésüket már előbb köszönt nekik szögletes, de azért csinos fejével gúnyosan nagyot bölintván.

Virágot vettek és Renée-nek — a ki ugyancsak meghuzta a fiatal urakat — kurizáltak. De csakhamar otthagyták a leányt, a mint az asszony szoba állt velök. Sokkal több tüzzel és szabadsággal beszéltek vele, ámbar alig válaszolt nekik és a fiatal asszonyok szokása ellenére nem igen bántotta őket, sőt úgy látszott, mintha hamarosan végezni akarna velök.

A csoport végére is tovább haladt, megállapodott a szomszéd sátonnál. Renée suttogott valamit barátnéja fülebe, aztán félhangon szólt:

— Lásza, ezek az urak semmit sem tartanak természetesebbnek, mint hogy a más feleségét legelsőbb is megostromolják. Akár öntudatos, akár öntudatlan vágyakozásuk, tervük, czéljuk, ambíciójuk az, hogy magát a feleséget elhódítsák. És ha megházasodnak, az ő feleségeikkel ugyancsak ilyen lelkületű férfiak állanak szemben. Valahol hallottam, hogy bizonyos bűnöket az ember magára nézve megengedhetőnek tart és csak másban itéli bűnnek...

Ejh, csacsóság: Az igaz, hogy az asszonyok a férfiak falánkságával szemben védtelenül állanak, mint valami diszbokor, a kertbe szabadult lábasjósággal szemben. Egy helyhez vannak kötve, nincsenek fegyvereik, se kezük, se lábuk, hogy verekedhessenek, vagy elfuthassanak. Soruk mértéke: a férfi brutalitása, ügyessége, és az, hogy nincs-e valami rendkívül éber csősz a kertben...

— Más semmi?

— Vagy igen, még sok minden van, mi védelmezi az asszonyt. Azt hiszem, az a bizonyos erény is. Még gyakrabban a tisztaság után való vágy — egy különös, egészen és egyedül nőies érzés... hiuság, rendkívüli szerelmek, a becsületesség tradíciója, melyet otthonról hoznak, meg mit tudom én még mi.

— Talán a félelem is! szólt a szőke asszony, de azonnal megbánta a mit mondott.

— A félelem, a félelem! ismételte Renée. Nem tudom, ezt igazán nem tudom. Bizonyos, hogy élni jó s a kinek oka van félni, hogy megöli a felbőszült férj, az bizonynyal habozni fog egy kissé, mielőtt... Tudja az istenke, de végre is lehetnek szörnyen szerelmes asszonyok, kik nem báják, akármilyen is. Abból a nagy asszony-fajtából, mely örökösen kéri a férfit: haljanak meg együtt. Aztán egy szerelem, melyben a staffage a fekete szemű csonttruhás gavallér: még bizonyos mértékig izgató is lehet.

— Hogy érti?

— Ugy, hogy a halál hívja az asszonyt előre, magához, de a míg hozzá ér, furfangosan szép helyeken viszi keresztül. Minden ördögöt ígér neki, csak jöjjön. Fölcsalja sziklaélekre a hol Schaffer féle kalapok — ismeri Rosa Schaffert Bécsben... a király — szépséges toilettedolgoz, vagy egy Van Beers idill látszik. Onnan aztán kivérzett testtel zuhan alá a szegény asszony a fekete szemű csontgavallér karjaiba.

A második szőke asszony szemei megnedvesedtek — az elsőre gondolt. Megborzongott és nem akart többé e tárgyról beszélni. De a nagy leány nem hagyta békén. Sok megfigyelése volt ezekről a dolgokról, kis leánykorától fogva mindig asszonyokkal barátkozott. És benne élt abban a budapesti társaságban, melyet tréfásan «Faubourg St-Leopold»-nak neveznek. Tudott nyílt titkokat és szűk körben hangoztatott pletykákat. Nagy és gazdag családja belső életét egészen öntudatosan látta.

— Félek magától, olyan okos, olyan érett! szólt az asszony.

— Was liegt daran! mondta furcsa német kiejtéssel a leány és savanyu arczczal mosolygott. Elvesz valami nagy kartongyáros, vagy legjobb esetben egy vidéki nagybirtokos...

Félben kellett szakítaniok a beszédet. A közönség most már valósággal ömlött a bazárba. A sátrak előtti tér meg volt szállva, a nézőtér, a karzatok is megteltek. A jótékony ünnep valósággal megkezdődött, a szőke asszony virágai igazán fogyni kezdtek. Minden perczben jött új meg új vásárló. Leginkább ismerősök, a kik gyorsan végeztek, megígérve, hogy visszajönnek, mihelyt megnézték az összes sátrakat.

A zaj, az illat szinte elviselhetetlenné vált a szegény asszonyra.

— Nem lehet itt maradnom, megfulok itt! szólt és lihegve nézett a szemben levő ajtóra, a honnan egy kis friss levegő áramlott be elébb, de most a betóduló közönség egészen elfogta.

— Ni egy tiszt! szólalt meg egyszerre Renée.

Csakugyan egy tüzértiszt közeledett feléjük.

Renée ránézett, olyan tekintettel, mely a férfiakat egészen megszelidíti és magához vonja.

A tiszt odalépett hozzájuk, katonásan köszönt és minden bemutatás nélkül — mint a hogy ilyen helyeken szokás — szoba állott velök, nézte a virágokat, vásárolt is.

Tisztességtudó, szerény, udvarias és különösen gavallér embernek látszott ez a tiszt és olyan tiszta — vagy a mint ebben a társaságban mondani szokták — olyan «volt», hogy száz férfi közül is azonnal feltűnt volna. Nagy, rőt, göndör bajusza, kicsiny, szinte gyerekes ajkai közül kimosolygott csillogó fehér fogsora, olyan ép, olyan tiszta, mintha ezt is csak parádé alkalmából viselné, mint aranyzsinoros dolmányát.

— Ejha! szólt a nagy leány, midőn a tiszt elfordult tőlük egy pillanatra, hogy egy felebbvalójának köszönjön. Az asszony elvörösödött és kérőleg nézett rá, hogy valami bajt ne csináljon.

Nem csinált semmi bajt, csak coquettirozott egy kissé a tiszttel, és nagy ügyességgel, de szeliden provokálta, hogy bemutassa magát.

A bemutatkozás után a tiszt vidám és közlékeny lett egyszerre. Tegnap tették át Pardubitzból, nem ismer még itt senkit, olvasta a plakátot, hogy javára — egykor megsebesülendő katonák kórháza javára — itt virágot árulnak a hölgyek, hát feljött, megnézni a budapesti asszonyokat és megpróbálni: tud-e még magyarul?

— Ott egészen elfelejttem, gyerekkoromban nem is tudtam másképp, de négy esztendőn át csupa csehek között...

— Milyenek a cseh asszonyok? kérde a leány.

— Szépek, mint mindenütt! mondá el a köteles bókot.

— No én láttam egy párt Karlsbadban, kövérek voltak és sárgák.

— Sárgák? Az szép! szólt a tiszt és egyszerűen, minden kíváncsiság nélkül fölneézett a szőke asszony fejére. Az hirtelen elfordította fejét és a terem éjszaki részébe nézett, a hol szemben a nagy Faubourg st. Leopold-dal egy elkülönített kis és uri Faubourg st. Germaine volt. Főrangú hölgyek, kik eljöttek, segítségére a lipótvárosi speciális jótékonyosságának, édesek voltak hozzájuk mint a méz, de azért szeparálták magukat.

— Ejh, mégis csak ezek a mágnaslányok a legszebbek a világon! szólalt meg az asszony, és a virágos asztal alatt térdével megérintette Renée-t, hogy ne beszéljen. De azt nem lehetett hallgatásra bírni, különösen most, hogy a mágnásokról volt szó. Látásból ismerte a fővárosi társaság minden tagját és többet tudott róluk, jobban érdeklődött irántuk, mint ha személyes ismerősei lettek volna. Ismerte a hölgyek ékszereit, az urak fogatjait, szeretőit legalább névről, tudta hol laknak, kinek mennyi évi jövedelme van, a comtessek közül ki a jó parthi, a grófok közül kinek kell majd zsidó leányt elvennie. De nemcsak a magyar mágnásvilágban volt verzatus, hanem úgyszólván könyv nélkül elmondhatta volna a gothai almanachot...

— Lásd, mennyit tudok róluk, mi mindnyájan ebben a városrészben egészen alaposan vagyunk tájékozva, pedig nem igen adunk már nekik kölcsön!

A mindennapi társalgás folyt közöttük, helyesebben: Renée közönséges dolgokról beszélt. Az asszony s a tiszt hallgattak. Az utóbbi nevetve tett egy-egy megjegyzést. Egyszer-egyszer élczelt a polgári emberek rovására. Egy-egy tiszt-casinóbeli megjegyzést kockáztatott meg. Néha kiérzett egy-két odavetett mondatán a kantin illata is.

Katona volt, rendes, komoly, szegény katona, a ki otthonról kaphatott némi czulagot s nem volt valami különösen sok adóssága.

A szőke asszony az egész társalgás alatt szenvedetlen kint állott ki. Félt valamitől, azt hitte attól, hogy itt megszólják az ily ismeretség miatt és mindenki őt nézi. Rettegett, ha a férje találna jönni! Gyűlölte ezt az ördögös leányt és szeretete volna, ha ezt a tisztet egyszerűen elnyeli előtte a föld. Látta, ránézett, mégsem tudta milyen, nem ismerte volna meg soha.

És éppen most nem akart virágot venni tőlük senki, talán a katona miatt nem jöttek? Úgy látta, más sátraknál egyre változik a vevő, csak az övé előtt állott merően, tisztességtudóan, cifrán egy karcsu, alacsony katonatiszt, a kihez semmi köze.

— Nézze, milyen szép fehér orgona van ott az ajtó melletti sátorban! — mondá, hogy megmeneküljön tőle.

— Ne nézze, el akarja küldeni! — hadarta Renée.

Pedig már is meglehetősen feltűnést keltett ez a hármas beszélgetés. Az asszony félénken fölemelve szeméit a környezetre, olyan arcokat látott, melyek kémkedő és gonosz kíváncsisággal néztek reá. Egyszer, mintha hallotta volna egy kövér asszony emez elejtett mondatát:

— Ismét egy tiszt... a másodikkal is!

Kényelmetlen helyzete most már valósággal kinra vált, még sem tudott és még sem akart belőle megsza-

badulni. Valami ismeretlen kéjes érzést keltett fel benne ez a vergődés és hátborzongató félelme — úgy érezte — tele van gyönyörrel.

Még az is, hogy látta, — vagy látni vélte — mint kritizálják ebben a szabadszáju, túlérzett, de erkölcsére szörnyen kényes társaságban, még ez is bizonyos üdvöt, kinzó és kellemes izgatottságot árasztott el fölborzolt idegeiben.

Elképzelte, mit beszélhetnek róla, mit gondolhatnak mindent férjéről, és úgy érezte, hogy az élet rettenetes súlyos, a miről eddig sejtelve sem volt.

Megállapodott annál a gondolatnál, melyet férjének elképzelése ébresztett. Ez az ember tulajdonképpen megcsalta őt, nem volt az, a kinek látszott. Mért nem mondott meg mindent. Itt valami van a háttérben. És most homályosan érezte azt is, hogy a férfinak, ki első feleségével szerencsétlenül járt, nem kéne másodszor megházasodnia.

Annyi mindenféle érzés, oly sok és phantastikus gondolat kelt benne, hogy szinte megdöbönt magától. Régi harmoniája megzavarva, lelkében, testében elgyengülve és meglágyulva: egy férfi komoly, egyenletes baritonját hallotta füleibe muzsikálni. És ha egy-egy pillanatra fölneézett, mintha tilos volna, olyan félénken lopta lelkébe erős, széles arcát, szép ajkait, a sűrű borotválástól szinte kékes állát.

Még sohasem érezte — a mit asszonyok különben is ritkán éreznek — a vágyakozást egy férfi karjába vetni magát. Most megszedült és szíven átvillant: milyen jó volna, ha karja átszorítaná erősen, és képével állá alá bujna a tisztnek...

Elfordultak egymástól, dolguk akadt. Új és új ismerősök jöttek. Egy főherczeg jött, s annak külön-külön bemutatták a jótékony elárúsítókat. A közönség már egészen megtöltötte a termet, a pénz csak úgy repült s az a bazárbeli rege — egy szál virágért meg egy csókért ezer forintot ad egy hírhedt gavallér — itt is útra, sátorról sátorra kelt. A hölgyek mutogatták egymásnak a híres és büszke szépet...

Késő este lett, megjött a férj is.

Haza mentek. A feleség az uton szokatlanul beszédese volt. Erősen férje karjába kapaszkodott, mintha félne, hogy ezt valami elragadja tőle. Otthon azonban csendes és gondolkodó lett. Lefeküdt, de alvás helyett olvasott az egész éjszakán át.

Más nap a tiszta téli időben újra benn volt a rendes kerékvágásban, megszokott gondolatai ujfent visszatértek. Otthonát szépítgette, mit kell vennie, azon évődött. A muffja volt használhatatlan, a paráde kalapja csúf. Délben egy ülésen kellett jelen lennie szegény beteg gyermekek érdekében. Aztán együtt étkezett férjével s annak egy rokonával, a ki prokurista volt egy nagy banknál s az aranyjáradékról beszélt neki és hogy mért nem házasodhatik meg ötvenezer forinton alul.

Az ebédnél — szokás szerint — veszekedett egy kissé férj és feleség, mert a férj megint csak bekapta az ételt és szaladt.

— Nem tud nyugodtan ülni egy óráig, olyan mint egy börze-agens!

Az asszony egyedül maradt a rokonnal, a ki kötelességének tartotta kurizálni.

— Menjen haza, álmos vagyok! szólt az asszony. A prokurista egy kissé indignálódva eltávozott, lefeküdhett hát végre.

Mély álmom után későn délután ébredt föl és szobalányával, — a ki félig meddig komorna is volt mellette — kiment a jégre.

Az Andrássy úton ama ház mellett kellett elmenniök, a hol az első szőke asszony életének szomorujátéka

lefolyt. Hirtelen egyet gondolt, befordult a kapun s aztán szólt a szobalánynak:

— Juli, bemegyünk.

Bementek a házmesterhez. Csak egy lány volt ott-hon, a házmester pupos, öreg lánya nézett feléjük rossz-akarattal tekintettel.

— Itt lakik Kálmán úr? Kérdezte az asszony.

— Nem.

— Nem is lakott itt?

— De, ezelőtt egy pár évvel, hogy a felesége meghalt, kihurczolkodott.

— Hát meghalt a felesége?

— Meg, ivott valamit.

— Aztán mért?

— Nem szerette az ura.

— Az ura nem szerette? Hát azért?!

— A mikor haldokolt, nem engedett, nem hívott hozzája doctort. Mondta a Mariska...

— Ki az a Mariska?

— A Kálmánné nagysága szobaleánya volt sokáig. Még most is sajnálja az asszonyát. Azt mondta...

— Mit mondott?

— Hogy azt az embert pedig megveri az isten, mert megölte a feleségét.

— Megölte.

— Ugy mondják itt a házban.

— Hol lakik az a Mariska?

— Nem lakik már sehol. Boltja van, fehérneműt himeztet, a párisi utcán.

— Odamegyünk Juli! szólt a második szöke asszony. Kint beültek egy kocsiba, mert sötét volt már egészen.

A kicsiny boltban várnia kellett a tulajdonosnőre. Addig himzések és előnyomatokat rendelt meg. Végre megjött a leány és azonnal nevéen szólította.

— Hát a kisasszony ismer engem?

— Hogy ismerem-e? mindennap látom a férjével.

— Hát a férjemet —

— Voltam szobaleány az első feleségénél.

— Így hát jól ismerte.

— Én füztem be, én füztem ki, a mig csak asszony volt, minden délben, minden este. A haja olyan volt mint a nagysádé, egyébként...

— Szebb volt mint én?

A lány igent bólintott a fejével.

— Milyen volt?

Az első asszony egykori szobaleánya válasz helyett bevitte egy kis benyilóba, ahol csak egy ágy, tükör és laivoir fért el. Julit elküldték egy cipős boltba, ők maguk az ágyra ültek. A mikor magukra maradtak, a volt szobaleány szemébe nézett úrnője utódjának, ellenséges indulattal, kihívólag:

— Nem tudom, miért tetszett jönni, azért-e, mert beszéltem!

— Mit beszélt?

— Azt, hogy az ura nem jól bánt az első feleségével.

— Nem jól bánt, mit tett vele? Én nem tudok semmit, azért jöttem magához, mondjon el mindent, mindent!

Szemei megteltek könnyel, a lány megsajnálta, meg-simogatta a ruháját és beszélni kezdett:

— Hát az úgy volt, hogy mindenről Kálmán úr tehetett. Mindenféle színészeket, muzsikásokat, ujságírókat vitt a házba és mindent ráhagyott a nagyságára. A tiszt — tessék elhinni — az nem kényeztette...

Mikor már haldokolt, akkor volt hozzá a férje szivtelen. Maga se igen ment, de az orvosokat meg éppen nem eresztette be hozzá. A szegény asszonyom utolsó napján behivatott magához: «Mari — mondta — orvost, sok orvost, mert a férjem azt akarja, hogy meghaljak, nem akarok meghalni, nem akarok!»

De meg kellett halnia, mert a férje akarta. Hát büntette volna meg, vált volna el tőle, verje összeviassa, de ha élni akar a szegényke, erővel élni! Nem szabadott élnie, pedig nem tett olyan nagyot. Egyetlen egyszer voltunk a tiszt lakásán, akkor is úgy reszketett, mint egy ártatlan gyerek. Azért mindjárt megkelljen halnia?

A második feleség halványan hallgatta az első történetét és szive összeszorult; úgy érezte, hogy jó volna meghalni, nem érdemes ezek után élni! Mik után? Mért? Arra nem volt válasza, de nem is kérdezte. Mohón szívta magába a magáról megfedekezett lány beszédét. Nem bánt az már semmit, nem bánta, nem törődött azzal, hogy ő most a férjet vádolja halálos bűnnel felesége előtt. Csak később lett megint egy kissé gondolkodóvá:

— Hát nem olyan rossz ember az még sem, meg lehet azzal élni. Csak ne tessék az első asszonyra gondolni soha. Az én szegény, édes kis asszonykámra. Olyan volt, mint egy harapás kenyér, olyan jó, olyan becsületes!

Hideg volt a benyilóban, Kálmánné rosszul érezte magát, kimentek. Juli is éppen megjött az angol cipőkkel; asszonya gépiesen vizsgálta meg: elég alacsonyak-e a sarkak?

A mint kint voltak a boltból, egészen megkönnyebbült. Jó későre értek haza.

— A jégén voltunk, tudja! szólt a kapuban szobaleányához.

Fent az ebédlőben már asztalnál ült a férj és türelmetlenül várta feleségét.

— Hol voltál?

— A jégén.

— Mennyien voltak ma a jégén! szólalt meg hátul, kérdezetlenül a szobaleány.

— Kerestelek ott, nem találtalak, azt mondták nem láttak.

— Mert ügyetlen, mindenütt keres, csak ott nem, a hol vagyok.

A férj hallgatott.

— Talán félt?

— Féltelek-e? Szeretném látni azt, a ki beléd merne akaszkodni!

— Haj, haj.

— Az megkeserülné.

— Hát ha az volna az erősebb? Ej, hagyjuk el az egészet. Utálok ma beszélni, utálok magamat.

— Kik voltak a jégén?

— Két fess ember, idegenek, vidra sipkában.... Hagyjon ma békén!

Kevéssel kilencz óra után már ágyban volt az asszony.

— Ébren vagy? kiáltott be a férj hozzá úgy tíz óra felé.

— Alsom, beteg vagyok, olyan beteg vagyok, hagyjon aludni.

III.

Másnapon az asszonynak passiója támadt kimenni a temetőbe. Renée és a férje kikísérték.

Kocsin mentek, a nagy hideg daczára nyitott kocsin. A két asszony egymás mellett ült, velök szemben a férfi kedvetlenül, fáradtan.

Renée megpróbálta ingerelni, lehetőleg kellemetlen dolgokat mondott neki és különösen azért bántotta:

— Mért retteg úgy minden kellemetlenségtől? Ez férfiatlan, ezért megvetik az asszonyok!

A férfi vastag bókákat mondott a leánynak, a min az nevetett.

A szöke asszony magába vonulva ült helyén. Olyan érzéssel volt eltelve, mint a ki először ugrik a vízbe,

retteg is az ismeretlentől, de egyszersmind örül is neki. Valami várakozással volt tele és a gondolat, hogy sirni fog nemsokára: jól esett, úgyszólván üdítőleg hatott rája.

Alig várta, hogy künn legyenek a temetőben és a mikor ott voltak: megrettent.

Nagyon díszes volt ez a temető, a hófedte sírok felett mindenféle színű márványemlékek emelkedtek, az egyik nagyobb, mint a másik, az egyik túl akart tenni a másikon. Különösen a főhelyek voltak czifrák, tele gyönyögs, drága koszorúkkal, hosszú, aranyos felirásokkal, melyek nagyrésze vallásának nyelvén és betűivel volt írva — hát nem tudta megérteni, el sem olvashatta. Egy külön exotikus világ volt ez a halottak világa. Csak egy fal választotta el a köztemetőtől, mégis mintha egy más világ részben állott volna.

Nem volt még itt, csak egyszer, s csak akkor, a mikor bátyját temették, vagy tíz évvel ezelőtt. Akkor nyár volt és élet nyüzsgött a fűben, fában, virágokban a hantok felett. Most egész más itt minden és sokkal ridegebb, a halál kegyetlen fagyát beszélte mindenik sirhalom, igazi temető ez.

— Brr, nem jó lehet télben meghalni, hideg van... szólt Renée.

— Meghalni sohse jó! szólt a férfi.

— Meghalni, meghalni, meghalni szeretnék, ismétlé magában az asszony.

Egy temetői szolga — monogrammal a fekete sapkáján — kísérte őket előre egy sír-utcán, mely olyan széles és elegáns volt a többihez képest, mint a Dorottya utca a Lipótváros többi utcáihoz képest. A férj, a mióta az első szőke asszonyt temették, nem is volt kint, nem tudta a helyet sem, a hol fekszik. A szolga kereste ki a nagy tervrajzból.

Egy kis, vörös márvány-gula alatt feküdt a megtevédt feleség. Németül volt ráírva a neve, születésnapja és halálának az éve. Szép és előkelő helyen állott, mégis olyan szegényes. Valami dísznek, koszorúnak még nyoma sincs.

Megálltak előtte: a férj, az utód és a közönség — a leány. A férjen csak az látszott, hogy ez a situáció fölöttébb kellemetlen neki, kínzó, rossz állapot, minek jöttek ide? Elnézett a gula fölött összehuzott szemhéjakkal. Az asszony, az utód sirt, keservesen és édesen, — mintha magát siratná. Renée szólt:

— Ostoba dolog ez a meghalás, remélem, addig, a míg én rám kerül a sor, föl fogják találni a halál elleni orvosságot!

Nem felelt neki vissza senki. A férj aggódva nézte az élő feleséget, az élő feleség a halott sirjához tapadt szemével, lelkével, lelke egész fájdalomával.

Csendesen álltak ott fekete ruháikban a fehér havon, — mint a fekete varjuk! jutott eszébe Renének. Csak a temetői szolga izgett-mozgott, hogy elfogadtassa a férfival azt a papírlapot, melyet a kápolnából hozott magával. A halottakért szóló ima volt arra nyomtatva. A férj végre is elvette, belenézett, de meglátszott arcán, hogy nem tudja olvasni.

Olvasta hát helyette a szolga hangosan, éneklő módra. A házaspár akadozva, félhangon utána mondotta a szöveget. Renée is próbálta, de nem tudta sehogy...

Megfordult és lassan előre ballagva nézte a sírokat, olvasta a felirásokat, egyszer-egyszer hátra is nézett. Jöttek már azok is, karonfogva, egymáshoz szorulva a sírok között, némán.

Kívül a temetőn egészen közönyös dolgokról beszélgettek. A miért kint voltak, a holtat nem emlegette senki. Renée arról beszélt, hogy ostobaság be nem hozni

a halottégetést. Ő házassági szerződésébe be fogja vétetni e pontot: «a férj köteles nejét annak halála után Gothába küldeni kéjvonattal, a halottégető kemenczébe.»

— Az legalább meleg!

A házaspár nem igen reflektált megjegyzéseire. Mindnyájan elhallgattak. Üzleti irodája előtt Kálmán Ottó le szállt kocsijából és a két asszony magára maradt.

Összenéztek és nyomban e tekintet után, Renée kihajolt és kiszólt az inasnak: «az Andrássy-útra!»

Mért mennek oda, mit keresnek ott a szokatlan időben? kérdezték maguktól és nem tudtak rá felelni.

Dél felé járt az idő, a mikor hazatértek. A villásreggeli ott volt az asztalon, egy-egy pohár sherryt ittak.

— A tiszt egészségére! szólt a leány tréfásan.

— A katona egészségére! ismételte. Szeretem ezt a katonát. Ezt szeretni is tudnám — talán. Talán szeretem is. Mert szeretem a katonákat, az ő mesterségük az, hogy igazi férfiak legyenek. És azok is, különösen a mi szép bajszú katonánk. Felfogom őt keresni s igyekszem találkozni vele és megmondom neki: Monsieur, ime egy leány, a ki kautioképes!

Az asszony meg nem állhatta, akármilyen szomorú volt is, nevetnie kellett. Renée folytatta felköszöntéseit — Széchy Mária modorában, a hogy e csodálatosan szép szindarabban hallotta:

— Éljen a kard! Éljen az, a ki karddal keresi kegyerét és nem — kartonnal, kanavászszal, számokkal, részvénypapírokkal...

— Éljen a vér, de csak az, mely minden perczen kész ömölni értünk.

— Iszom a férfiért, a ki megszojteti a más feleségét, és megöli azt, a ki csak egy tekintettel is merészeli illetni az övét.

— Az illúzióért iszom, a szép hazugságokért iszom, iszom a portopéért, a feketesárga zsinórért.

És hörpintett az üres pohárból, olyan poseba vágva magát, mint egy híres színész.

Jó kedve támadt és a mikor barátnéja lebontva haját odaült tükre elé fésülni, egy puffot tolt melléje, hozzásimult és szerelmesen sugdosott a fülébe, mint egy férfi.

Csókolta haját, formás, fényes, meztelen vállait:

— Milyen szép ön! Sokkal szebb a legszebb asszonynál is, a kit valaha láttam. És rajtam kívül nincs senki, a ki szépségét beláthatná.

Befúrta fejét hajába s ott kacagott. Az asszony hátranyúlva megsimogatta szűzies vékony karjait:

— Maga bolond, bolond!

— Mert szeretem!

Elugrott mellőle és tréfásan összefogva ruháját, szívéhez szorította jobb kezét, baljával pedig esküdött.

De ezzel vége volt a tréfának; hirtelen rossz kedve támadt. Leültek a diványra egymás mellé. Renée egyszerre idegesen kiáltott fel:

— Adja ide a levelet!

— Milyen levelet?

— A mit a hadnagy irt.

— Kinek?

— Önnek.

— Mi lelte?

— Nem lelt semmi, nem mondta senki, de tudom.

— Örület ilyesmit gondolni!

— Örület, no hát engedje, hogy benyulhassak ide!

Az asszony kebléhez kapott, de hiába, a nagy kezű lány kiragadott onnan egy levelet. Egy ablakhoz szaladt vele és ott olvasta:

«Semmit sem akarok, csak az ablaknál láthatnám néha!»

Aláírás, cím, megszólítás, mindez hiányzott.

(Folytatása következik.)

Fürdő=saison.

I.

A fürdők gyógyhatásáról.

Nehogy félreértést, csálódást támaszszak, sietek az-
zal a kijelentéssel, hogy a hatást csupán csak physiologiai
szempontból óhajtom megvilágítani. A czimbeli kérdés-
nek másféle oldalát azoknak hagyom, a kik nálamnál
gyakrabban fordulva meg fürdőkben, abbeli megfigyelé-
sekben vagy tapasztalatokban gazdagabbak. A miben azon-
ban nekem van gazdag tapasztalásom, hogy igen kevés
ember tájékozódott helyesen a fürdővizek igazi hatásáról
és sokféle hamis, ósdi nézet kering arról műveltebb egyé-
nek közt is.

A legelterjedtebb feltevések egyike, a melylyel a
fürdők hatását magyarázzák, az, hogy a test a bőrön ke-
resztül a fürdővíz ásványos anyagain veszi fel, a melyek
azután jótékonyan hatnak a szervezetre. Noha a bőr
szerkezete, gazdag nedvtartalma és nyirkedényhálózata
nem mondanának ellen a fölszívódásképessegnek, de a
legpontosabb kísérletek, a melyeket ennek kipuhatolása
érdekében végeztek, régen megdöntötték a resorptio-
elméletet. Vízben feloldott oly anyagokkal kísérleteztek,
a melyeket könnyen lehetett volna a testben kimutatni.
Az eredmény azonban, kevés eset kivételével, teljesen
negatív vala. A mely esetekben a bőr a fürdőből egy
bizonyos anyagokat felszívott, ott sajátságos körülmények
szerepeltek, a melyek másnemű megítélés alá esnek.

Igen sokan vannak, a kik a fürdővíznek elektromos,
mágnetikus erejében keresik a hatást és azokhoz fűznek
mindenféle magyarázatokat, a nélkül persze, hogy a ta-
pasztalati tények azokat igazolnák. — De hagyjuk azokat
a magyarázatokat, a melyek ma már meghaladtak, lás-
suk, melyik a helytálló.

Ismeretes physiologiai tény, hogy a testet alkotó szer-
veknek végelemzésben a sejteknek életműködését moz-
gási tünetmények teszik, a melyeknek mindenben rendes
menete az egészségben nyilvánul, bármiféle zavar pedig
betegséget jelent. A zavar megszüntetésére, a rendes
menet helyreállítására valók mindazok a szerek, a miket
az orvostudomány a gyógyító szerek néven akár köz-
vetlenül, akár közvetve alkalmaz. Áll pedig azoknak
leglényegesebb hatása bizonyos ingerekben, a melyek a
sejteket rendes működésre készítenek. Alkalmas ingerek
létrehozására, támasztására vezethető vissza a fürdők (a
fürdővizek) hatása a szervezetre.

A fürdővíz ingert keltő hatása közt első helyen áll
a hőmérséklet okozta inger hatása. A hideg víz nemcsak
hogy a meleg-elvonás, a melegvíz pedig a hőkeltés által
hat jótékonyan a szervezetre, hanem különösen amaz inger
folytán, a mely a meleg-elvonás és a hőkeltéssel jár. Ez
az inger élénkíti a szervekben, a sejtekben a moleculáris
mozgást, elősegíti az anyagok kicserélését, rendessé teszi
a sejt táplálkozását és ezekkel egyidejűleg normális visz-
onyokat teremt a sejt mindennemű működésében, a mi
annyi, mint egészség.

Tetemesen fokozzák az ingert és annak hatását
bizonyos irányokban befolyásolhatják az ásványfürdő-vizek-
ben feloldott anyagok, a melyek izgatólag hatnak a bőrre
és különösen a respiratiót, a bőrlélekzést teszik élénkebbé,
ezzel pedig tökéletesebb anyagcserét biztosítanak. Hogy
minő hatás jut a vízben egyik és a másik ásványi anyag-
nak meg a gázoknak, az elég pontosan még tanulmányozva
nincs. De hogy az általuk keltett inger nem egyforma,
arra vannak már kísérleti adatok. A konyhasó-fürdőkről
például tudjuk, hogy csakis a notorikus idegekre hatnak,
azokat ingerlik, míg az érző idegekre hatás nélkül marad-
nak. Egészen megfordított viszony észlelhető az alcalikus

fürdővizekben. A szénsavban dús fürdőkről kisült, hogy
tetemesen növelik az oxigenfelvételt, és ebben keresendő
legfőbb üdítő hatásuk. Azt is tudjuk, hogy az egyik anyag
keltette inger és hatás lassu, de tartós, a másiké meg
gyors, de muló. Így a szénsavas víz igen gyorsan hat,
de csak rövid időre, a sós víz lassan, de tartósan.

Sok adatnak vagyunk már e téren birtokában, a
melyeket a gyakorlati tudomány imitt-amott már eléggé
öntudatosan értékesít. A rendszeres, teljesen céltudatos
értékesítése a fürdőknek akkorára várható, a mikor majd
a kísérletek a fürdővizek hatásának minden irányára ki
fognak terjesztetni, és a mainál sokkal nagyobb számú
positív adatok állanak majd rendelkezésre. Hihetőleg ezek
nem igen sokáig fognak magukra vártni, addig pedig
felhasználható lesz továbbra is a tapasztalat, a mely ugy
is igen sok esetben nélkülözi a physiologiai magyarázatot.

*

A fürdők hatása sokban függ ama módoktól és körül-
ményektől is, a melyek közt azok használatnak. Azért
ide ígatjuk a fürdők tizparancsolatját, a mely hangzik
következőképen: 1. Izgatott kedélylyel ne fürdøj. 2. Ha
rosszul érzed magadat akár régebb idő óta, akár közve-
tetlenül a fürdés előtt, ne fürdøj. 3. Ha éjjel keveset
aludtál, vagy ha napközben fárasztó munkával foglalkoz-
tál, ne fürdøj, míg néhány órát nem pihentél. 4. Ha sokat
ettél, különösen pedig ha sokat ittál, ne fürdøj. 5. A für-
dőhöz az utat lassú lépésben tedd meg. 6. A szabad für-
dőben ne mulaszd el megkérdezni, mily mély az ár és
milyen az áramlás. 7. Lassan vetközzél, de a mint levet-
köztél, rögtön menj a vízbe. 8. Fejjel előre ugorjál a vízbe,
vagy a vízbe lépés után gyorsan merülj víz alá, ha előbbire
nincs bátorságod, vagy arra képes nem vagy. 9. Ne ma-
radj sokáig a vízben, különösen ne, ha testalkotásod
gyenge. 10. Fürdés után dörzsöld testedet, hogy a vér-
keringés gyorsuljon; öltözködjél gyorsan és felöltözködj
mozogj, ne pedig pihenj.

Dr. S.

II.

Előkészületek.

— Hát nem bánom. Legyen.

A míg a férj resignált ajkáról ez a négy szó ellebben, meny-
nyi kaczer gyöngédség, mennyi hizelgő nyájaskodás pazarlódott reá
arra a fukar számolóra, arra a csúnya, örökké dörmögő medvére!
Ah, akár egy elevenné vált logarithmus-könyvre pocskolta volna
ez a két gömbölyű kar a maga öleléseit, ez a csillogó szempár a
maga szédítően édes pillantásait, ezek a bimbóajkak a maguk illatos
csókzúporát! Ha a férj szigorú zárkózottsága egy-egy pillanatra
megszűnt s az asszony lelkendező reménnyel hamarosan beléje
tekinthetett a hitvesi kedély csukott könyvébe: hát ott meredt előtte
újra, meg újra a számok oszlopa: «Toilette ennyi, útiköltség ennyi,
fürdőtaksa, szálloda, ellátás ennyi — nagyon sokba kerülne, hova
gondolsz? Nem lehet!» Ah, ez a gyűlöletes számtan! A görög
helyett ha inkább ezt irtaná ki a tantervből, mennyi házi perpatvar
maradna el ilyenkor fürdő-évad küszöbén, deli tavasz derekán! De
hát kaczerkodik az asszony egy testté vált algebrával s indítsa meg
a szívét egy emberbőrbe öltözött Gauss-féle logarithmus-táblázatnak,
a melyet hitvesül rendelt melléje az ádáz végzet! Hiu fáradozás.
«Sokba kerül. Nem lehet.» Ezzel verődik vissza minden támadás.
Végül aztán következik az utolsó próba: a könyvek próbája. Az
egyszeregy ettől sem puhul ugyan meg, de ha jó sűrűn omlik rája a
könyözön, néha elmosódik egy-egy sora s a háromszor-háromnál
nem kilenczet, de kettőt mutat. Az ilyen perczekben suhan el aztán
a férfijkról az a sokat jelentő, resignált végzés:

— Hát nem bánom. Legyen.

Nosza, hamar egy csókot a capitulált algebra szájára s azután hamarosan elő a kofferekkel, mert utóbb még meg találna banni férjem-uram a tőle ezer fogással kicsikart beleegyezést!...

* * *

Igy és ilyenformán szól vagy negyven esztendő óta széles e világon minden fürdői saison-czikk. Duzzogás, cselvetés, hizelkedés a női részen; rideg hidegség, mogorva fukarság s végül kényszerült megadás a férfi részen; ez a hagyomány járja Páristól Piri-pócsig fürdői csevegés dolgában isten tudja hány emberöltő óta.

Pedig hát hazudik itt is, mint sok másutt, a traditio. Más a világ mostanság, mint abban az időben, a melynek léha viszhangja az előbb bemutatott hagyományos chablonfelfogás. Azt szóval sem mondom, hogy itt-ott a fürdőkérdés nem okozna egy kis galibát, de hát egészben és nagyjában manapság már kurtább a női harcz s könnyebb a győzelem. Mert megesett a fürdőzésen ugyanaz, a mi az utazáson, a levelezésen, a telegraphon, a lakásbeli kényelmen; megesett rajta az: hogy demokratizálódott. Valamelyik francia királykisasszonyról a luxus netovábbjakép feljegyzí a történeti krónika, hogy három inget is kapott, a mikor férjhez ment. Öregapánk egy Londonba szóló levélért egy kis vagyont fizetett a póstának. Fél-évszázad előtt még csak fejedelmi kastélynak volt meg a maga külön fürdőszobája. S ma az ország egyik végétől a másikig első osztályon olcsóbb áron utazunk, mint tíz évvel ezelőtt még mimagunk is Czegléd-től Budapestig. Hiába, ez a jelenkor jellegzetes vonása, hogy demokratizálja az élvezeteket s a kényelem eszközeit.

Igy lett a fürdőzés is demokratikus szokássá. Ki nem megy manapság fürdőre? És mért ne menne manapság mindenki fürdőre? Nem mintha betegbek volnánk az előző nemzedékeknel. De a mostani élet intensívebb az akkorinál s jobban megnyövi az élet szervezetét. Még csak harmincz évvel ezelőtt is milyen szép nyugalmas élet folyt a világon. A ki Pesten élt, ötödnapra tudta meg, hogy Bécsben mi baj esett, két hét múlva értesült a párisi dolgokról s Angliából ha jött hír, hát husz napig volt uton, a míg hozzánk idetalált. A világ baját s ezer nyavalyáját akkor tudták meg az emberek, a mikor már érdemes se volt rajta töprenkedni, mert a ki meghalt volt, azóta már feltámadhatott, a mi romba dőlt volt, azóta már fölépülhetett.

De most? Most ha Mexikóban zivatar dúlt, Párisban utcaizai harcz folyt le, New-Yorkban gyár égett, Pétervárott nihilista akasztódott, a Jóreménység fokán sárga láz dúl s Austráliában háború dühöng a boérek s a kafferek közt, mindezt mi abban az órában tudjuk meg, a melyben megesett. A világ minden távirósodronya egybe van kapcsolva idegzetünk minden húrjával s ha valahol a föld kerekén baj esik, annak a villamos árama azon mód átcikkáz fájóan testünkön-lelkünkön. Hogy ne viselné meg az ilyes az emberi szervezetet? S ha megviseli, mért ne üdüljön fel test és lélek, uj erőre teendő szert, a melynek ugyancsak hasznát veheti majd az egyre szaporodó izgalmak során? Azután meg, nem úgy van már, mint volt régen: más az ára a fürdőzésnek ma, mint volt régebb időkben. S potom áron szerezhetni erőt, üdülést — bolond, a ki lemond erről, ha csak nem kénytelen vele. Aztán nincs nekünk se Ostendénk, se Spaánk, se Dieppe-ünk, a hol orgiákat ül a raffinált fényűzés. Tátrafüred, Pöstyén, Borszék, Szliács, no meg Gleichenberg, Franzensbad, Karlsbad: elbirja ennek költségeit minden jobb módú háztartás.

Fel tehát, fürdőre! Hadd teljék a koffer, hadd szalmaözvegyedjék el Budapest. Mint a virágjától megfosztott rózsátó, olyan ez a mi fővárosunk, a mikor kirajzik belőle a fürdőkbe vonuló asszonyok tömege. Sivár, ékességétől megfosztott, mosolytalan benne olyankor az élet. Ünött arcú férfiek lepik el vendéglőit s ásitva pislog maga elé az utcák sora. A szokatlan egyedüllét, ha eleinte jól is esett a szalmaözvegy férfieknek, utóbb boszantja, majd érzélgökké teszi őket. S míg az asszony a fürdön éli világát, azalatt a férfi

ittthon valami szörnyű ostobaságon kapja rajta magát: kezdi észre venni hogy ujra belészeret a távollevő hitvesbe.

Ó szép évadja a fürdőzésnek! S ó még szebb ideje a türelmetlenül várt visszajövetel örömeinek!...

De erről ne tovább. Hadd maradjon valami őszire is.

Akteon.

Ábrándozó.

*Nincs otthonom, nincs e világon,
Pedig alkotni, tenni vágyom,
Hogy ne legyen e föld kietlen,
Tavaszi viruljon a szívekben, —
S megcségyenít, lesújt e szó:
— Ábrándozó!*

*Démona ádáz akaratnak
Az éjszakába el-, kizaklat.
De nyugtalan kétségbesésem
Csak nő itt künn e mély sötétben,
S mind hangosabban kél a szó:
— Ábrándozó!*

*Magam fölmagasodni érzem,
Túl minden tornyon, felhőn, bércezen.
Egy testet öltött szertelenség;
De, ah, oly roppant a mindenség!
S a végtelenből zeng a szó:
— Ábrándozó!*

*Mely félföldet borít homályba,
Bemarkolok az éjszakába.
Addig facsaram, míg belőle
Világosság árad a földre.
S a csillagokból zúg a szó:
— Ábrándozó!*

*Hiába törsz a tárt egeknek,
A mindenség lezúg vagy megvet,
Kigúnyol és te el nem éred,
Nem állhatsz bosszút, törpe féreg.
Durván lehurrogat e szó:
— Ábrándozó!*

*Ez az ember tragédiája,
Az égivó titán tusája.
Rakass testedre száz sírhalmot,
A koporsóban is csak hallod,
Ott is kinez, riaszt e szó:
— Ábrándozó!*

Zempléni Árpád.

Emlékezzünk régiekről.

Irta:

KADA ELEK.

Eddig abban a boldog hitben éltem, hogy úgy összehasonorított már bennünket magyarokat a tapasztalatokat osztogató sors, hogy egyik ember se hányja a másik szemére a vallását, egyik se félti a másiktól a maga istenét. Szinte büszke voltam rá, hogy ebben a szabad gondolatokat szülő kis országban se pápista, se kálvinista, se görög, se zsidó nem tűz össze egymással a vallási ceremóniája miatt.

Hát nem kivernek a boldog hitemből, meg a büszkeségemből?!

Nem tudok úgy lapot olvasni, hogy sirjából kikelt rémes alakként felém ne kiáltana a rettenetes idők szelleme: nem haltam meg, visszajöttem, újra itt van köztetek a vallásháború!

Megborzadok ettől az isten átka sujtott szellemtől, s valósággal kétségbe esném, ha nem volna egy olyan imádságos könyvem, a melyből megnyugvást meríthetek.

Előkeresem a mi öreg betűs kecskeméti historiánkat, át-át lapozgatom a negyedfélszázados mult regeszerű eseményeit, s ezek az imádságnak beváló történetek balzsamot csöpögtetnek a keseredésemre. Megnyugszik a lelkem az olvasásukra, mert eszembe jut, hogy ha bomlik is a világ, majd csak ráter ismét arra a jóra, a mit a mi öregeink már rég kipróbáltak.

Az öreg krónikás szelleme azt súgja fülembe: «forgasd, forgasd!» Forгатom is hűségesen s mikor oda érek a török világba, hát eltölti agyamat a bámulat, lelkesülve dobban meg szívem, s az öröm könyeivel adózom az öreg templom tövében pihenő ősök emlékének.

Fura nép voltak ezek a negyedfélszázad előtti kecskeméti öregek! Nem tanulták könyvből a törvényt s még is mindig ki tudták sütni az igazságot. Se püspök, se minister, se kormánybiztos nem intézte a dolgaikat, még hazabeszélő képviselő se védte az ügyeiket, mégis úgy folyt a város dolga mint a karikacsapás. A mai szólásmondás szerint csak parasztok voltak, a kik jóformán azért éltek akkor a világban, hogy szaporítsák a török szultán meg a budai pasa jóvedelmét, de azért volt annyi eszök, hogy még a vallásháboruban is el tudtak igazodni. Ez pedig nagy szó. Sok okos ember bele bolondult ebbe a kérdésbe, sok okos ember nem tudott kigázolni ebből az ördög gubanczolta hinárból. Ők kigázoltak. Nem hozta ki őket a kérdés a sodrukából, hanem ha megakadtak, hát összeültek, oda tették a nagy kupát a tanácsasztalra, aztán olyan törvényt diktált nekik a karczostól nyargaló magyar ész, hogy még a könyvet faló német is okulhattott rajta.

Aztán nem kell ám azt hinni, hogy csak olyan csipri-csupri dologban tudták kisütni az igazságot. Volt azoknak akkora bajuk is, hogy tíz káptalanak is főhettett volna bele a feje!

Egyszer csak arra virradtak, hogy két ellenség támadta meg őket. A halasi kapun betört a török, a budai kapun bejött a reformáció. A török felgyújtotta fejük felett a házat, a reformáció a fejükbe dobott szikrát.

A török pusztítást kiheverte a nép, mert ha a fejére dobott csóva el is hamvasztotta a házat, jobb idő jártára újra felépülhetett a hajlék; de a szabad gondolkodás csóvája olyan tüzet támasztott az agyukba, hogy annak csak a halál lett volna képes kioltani a parázsát.

Hiába égették meg elevenen Rüm György uramat Budán, hiába szórták szét könyveinek és röpiratainak hamvait a világ minden része felé, annál inkább szeget ütött a nép fejébe az, hogy mi lehet azokban az írásokban, a miknek az olvasásától féltik.

Mikor meg a mohácsi vész után Emericus Zigerius predikátor nyakába vette a Duna-Tisza közét, lángelkű szónoklatára megbomlott a lelkek nyugodalma; terjedő fellegetként áradt szét az új tan, s a felkavart gondolatokkal küzdő nép között kitört a vallásháború ádáz viharja. Egymásra tört a barát, szitkot szórt testvérré a testvér, s gúnnyal illeté gyermek a szülőt.

A kecskemétiak is csak úgy megbomlottak ettől a vihartól, mint a többiek. Két pártra szakadt a város. Az alsó rész azt mondta: igaz ember marad a réginél. A felsők meg azzal vágtak vissza: nem bodag az ember esze, a mit nem keleszt a kovász.

Először csak úgy szűr alul vágták egymást. Később már átkiabált egyik a másik portájára. Végre a piac közepén szórta egyik párt a másik fejére a szitkot.

Husvét napja volt, mikor kiűtött a piaci összekocczanás. A pápisták nagy áhítattal tódultak ki az öreg templomból, s bele botlottak a portáról gunyolódó ujhítiük tömegébe.

Pápista részről a Benők, Borbolák, Vidák, Benkők, Csabák meg a Cseték vitték a szót, a «Luther körösztényöket» pedig a Sárköziek, Ormándiak, Bakosok, Magók, Tarok meg a Csedeszek biztatták nagy hallóju beszéddel.

Pattogott a szó, fenyegetve villogott az ezüst csákány, s még a füle hegye is bizsergett Végh uramnak, az öreg főbírónak, mikor azt látta, hogy olyan veszekedő két tábor között kell neki törvényt látni, a kik azon vitáztak, hogy melyik az igaz Isten. Eddig csak annyi köze volt ő kegyelmének az ilyen dologhoz, hogy eklézsia követésre ítélte a paráznakat, meg kiutalványozta a papbért, most meg azt kívánják tőle, hogy ő üljön törvényt az isten felett, a kinek hatalmassága előtt remegve hajtja meg térdét, bőjtölő sanyargatással keresi a kegyét, s összekulcsolt kézzel fohászkodik az áldásáért. Ilyen sorban a világ legnagyobb eszü emberének is megbódulhat a feje.

Aztán ha még csak arról lett volna szó, hogy kinek adjon igazat, hát volt ő kigyelme olyan okos ember, hogy ki tudta volna vágni magát. Azt mondta volna, legyen mind a két félnek igazsága. Az alsó rész is maradjon külön, a felső rész se keveredjék a másikba, hanem imádjá mind a kettő a maga városrészében azt az Istent, a melyik neki tetszik. Csakhogy más bökkenő volt a dologban.

Egy temploma volt a városnak. Az is a közepére esett s még az iránya is olyan hosszában feküdt, hogy nem találtak volna olyan inzellért, a ki az egészet az egyik fél részébe tudta volna belemérni. Volt ugyan a Luther körösztény részben egy Szt. István építette piczi kápolna forma templom, de az olyan szűk volt, hogy csak az járt bele a ki futtában akart imádkozni.

Hogy osztozhatik meg két külön vallásfelekezet egy templomon? Hogy szoríthatja a bíró egy fődél alá a tüzet meg a vizet.

Töprengedett, gondolkozott az öreg bíró. Le-lenézett a városháza ablakából a piacon vitázó népre, s csak zavarta a fejét a fel-felhangzó szóbeszéd.

A pápisták azt kiabálták, hogy mindkét templomot pápisták építették, hát ők a maguk jussában vannak. A kinek nem tetszik a régi Isten, építsen magának templomot.

Erre aztán azt vágtá vissza a másik felekezet, hogy az örökös azt csinál az örökségével a mi neki tetszik. Már pedig ők is örökösök, a kik osztozni akarnak. A sz. István által épített kápolnát tartásuk meg a pápisták, az öreg templom meg legyen az övék. Azt a templomot Zsigmond király építette, az pedig nem szent, a kinek terhelne a lelkét az ő imádságok.

Hogy is ne? Sipított vissza a kegyes hangu Kari süveges. Tán azt akarják kigyelmetek, hogy mi úgy húz-

zük össze magunkat abban a kis mihaszna kápolnában, mint a bagó-tüdő, kigyelmetek meg olyan szabadon huzzassák a bögésüket abban a nagy hodály épületben mint a bogárzó gulya?!

Szinte elborította Czibalmos uramnak a szemét a vér ennek a beszédnek a hallatára, s nagy torokkal mordult oda: bóg ám a fejet mérő esze kigyelmednek, a ki festett kép előtt is ököllel veri a mellét!

Ni, ni, ni! Ne te, ne! Pattant fel a kenyeres Decsiné. Hát a kendtek esze nem a gyomrukban tanyázik azóta, mióta többre becsülik a kakast a keresztnél?!

Erre aztán úgy beletüzesedett a két párt az atyafiságos osztozkodásba, hogy már az ökleiket, meg a fokosaikat mutogatták egymásnak, s menten összekapnak, ha ki nem kiált a városháza ablakából az öreg bíró: Menjen kiki a maga dolgára, ne hurczolja piacra az isten nevét; ma délután tanácskozunk, s határozni fognak a város öregei; addig nem kell éretlen beszéddel elébe vágni annak, a min okos emberek törík az eszüket!

Morogva oszlott szét a tömeg, hogy délután annál nagyobb zajjal várja a határozatot.

Együtt ült a tanács. A galamb-ősz fejekre úgy sütött az ólomkarikás üvegen keresztül szűrődő napsugár, mintha világosságot akart volna önteni az ég a fejekbe.

György deák izgatottan kapargatta a lúdtollat, s a tanácsbeliek kezére olyan vontatva járt a kupa, mintha halotti torra gyűltek volna össze. A kupa fordulása után összetett kézzel várták a bíró szavát.

Megszólint a bíró, s a tanácssterem nagy csendjében templomi beszédként hangzottak azok a szavak, a melyeknek hallatára kiderült a hallgatók aggódó ábrázata.

«En azt gondolom, bíró társaim és esküdt uraimék, hogy az isten ma is az, a ki tegnap volt, meg holnap lesz. Mi vitázhatunk akár mennyit, az isten még is csak az marad, a ki volt. Azt gondolom hát, hogy ne töltsük mi ezzel az időt, ne csináljunk mi e miatt lélekhaborúságot akkor, mikor a lelkünk erejének sokat zaklatott hazánk nyomorúságával kell megbirkózni. A templom mindnyájunk istenének a háza. Ha tiszta lélekkel megyünk a házába, nem üz ki bennünket. Imádkozhat benne a pápista csak úgy, mint a Luther körösztény. Ha a pápisták azt gondolják, hogy csak az ő szavukat hallgatja meg az isten, hát higyjék. Ha a Luther körösztényök azt gondolják, hogy csak az ő szavuk hallatszik az égbe, hát higyjék. Kinek-kinek az imádsága maga haszna, maga kára, ne törődjék azzal más ember, ne avatkozzék más dolgába. Az öreg kőtemplomot az apáink építették, ne veszedjünk rajta, hanem imádjuk benne az istent közösen.»

Örömsugárzó arcczal, egy szívvel, egy lélekkel mondták rá az ament, s az öreg tizedes ugyancsak koczogott a város pinczéjébe, mert észrevette, hogy kongani kezdenek a kupák.

Alig végezte azonban be a bíró a beszédjét, felállt György deák, s azt mondta: Bölcs dolog ez idáig, de hát mégis, hogy lesz majd az a közös imádkozás? Mégis csak nem beszélhet akkor a szószékből a prédikátor, mikor a pápista pap csendre csendít?!

Nagyot néztek a tanácsbeliek. Az ám! Hogy is lesz az? Erről meg is feledkeztek.

«Meg lesz az is» szólta közbe a bíró. «Azt nem tagadhatjuk, hogy a pápista atyafiaknak régibb ismeretségük van az istennel, az öreg templom gazdájával, hát először azok menjenek be imádkozni. Ha elvégezték az imát, akkor meg harangozzanak be a Luther körösztényöknek, aztán azok végezzék a dolgukat. Hosszú a nap, mindegyiknek jut az időből elég.»

Befejezték a tanácskozást. György deák örömeiben nem jegyzett be a jegyzőkönyvbe egyebet, mint hogy «tanácsbeliek fogyasztottak az város pinczéjéből 18 pintvel.»

A türelmetlen népnek a városháza erkélyéről hirdette ki a bíró a végzést, s az a nép, a mely előbb ököllel fenyegetőzött, testvéri jobbot nyujtva vált el egymástól.

Sok idő eltelt, s a sok időben nem volt egy pillanat, a mikor megzavarodott volna a testvéri béke. Később azonban, mikor egy pár emberben fészkelődött az izgágaság, elhatározták az öregek, hogy még is célirányosabb lesz az öreg templom falának a tövébe építeni egy toldalékot, hogy jobban elkülönítse egymást a két felekezet. Ez a toldalék lett a «kálomistáké.»

Egyszer a templom is, meg a toldalék is leégett. Ekkor aztán kapták magukat a kálvinisták, a régi templom mellé építettek egy egészen új templomot. Szaporodott a nép, hát kibírták a költséget. Hanem ennek a szaporodásnak volt egy baja. Idegenek jöttek a városba, a kik nem tudták magukat beleélni a testvériségbe, s konkolyt hintettek egymás között.

Ujra összeült a tanács, hogy kibékítse a feleket s végét szakítsa a versengésnek. Végét is szakította.

A két felekezet kötött egy szerződést, a melyben ez állt:

«Az melyik rész pedig akar mi kigondolható úton, módon, szín és praetextus alatt is ezen Contractusunkat violálná, avagy ennek in perpetuum nem annuálna, az a violans fél az másik részről vigore saltem Praesentium, *közülök való két ember életének elfogyásával*, és azon kívül két ezer Aranynak vinculumával büntethessenek meg, ha pedig ez aránt Törökhöz, s akár kihez is confugiálnának, duplumon, úgy mint *négy ember halálán* és négy ezer Arany fizetésen Convincáltassanak.»

Ezt a szerződést tartják a kecskemétiiek in perpetuum, mert ettől az időtől fogva nincs violentia.

Hej pedig de nagy alkalmuk volt egyszer a violentiára!

Mikor a reformáció után már vagy 150 esztendeig békességben éltek egymással, mikor a szívük, eszük azt sugta, hogy minden ember testvér, mikor a gyerek első imádsága az volt, hogy szeresd felebarátodat, s ne nézd, hogy pápista-e, vagy kálvinista: egyszer csak a török kiverése után nagy eszü magyar urak bölcseségei butaságnak látták a paraszt ész fundálta okos dolgot.

Nagy pecsétes levelet hozott a «nyargaló».

Mikor Pál deák okulárés szemével elolvasta a címet: «Adassék e Levelem Kecskemétieknek és Körösieknek hamarsággal», rögtön szalasztott a bírót.

Délutánra már együtt ült a tanács. Bíró, esküdtek, a prédikátor meg a pápista pap figyelemmel hallgatták Pál deákot, a mint vontatott hangjával olvasta a levelet.

«Isten áldjon meg benneteket. Kecskeméth és Körös, mindkettőtöknek megparancsoltam vala az elmúlt esztendőben, hogy mind a két helyről kimenjenek a Predikátorok, Mesterek, Kompárok, csakugyan nem lén meg, de csakugyan meglészen Isten által. Elég nyomorultak vadatok ezen kívül is megsanyarodott és kárvallott Emberek, s naponként is eleget szenvedtek. Isten előtt is oka én ne legyek a mi talál benneteket. Bánom és sajnálom, hogy Kecskeméthen a Pápisták is fognak szenvedni a Calvinista eretnekek miatt; Körösön sok ártatlanok a veszedelmes keményfejű rosznak miatt is. Átkozatok ámbár, de böcsülletemet meg keresem. Ezen kívül hogy közönségessen mind a két helyben szenvedtek, rabok lésznek a kik ezeknek okai lésznek. Bizony nem volna arra utja annak a Regimentnek s hadnak a ki arra fog menni. Isten tarcson meg benneteket. Dat. Viennae 15 Apr. 1690. Jó akarótok Széchény György Esztergami Érsek.»

Letette Pál deák a levelet s szóltanul néztek egymásra az emberek. Héjjas uram úgy fészkelődött, mintha már a nyakát csiklandozta volna a regement; Csorba

Balázs olyan kegyeseket pislantott, mintha szentelt olajjal kengették volna a pilláit; a bíró a jegyzőre bámult; a kálvinista prédikátor vonagló ajakkal nézett maga elé; egyik se tudta, hogy hol kezdje a szót, s ebben a szívszorogató pillanatban felállt a pápista pap.

A fekete csuhában álló barát szoborszerű arcán fellobbant az ihlettség pirja, s fénylő szemeit rászegezve a bíró feje felett függő feszületre, megszólalt imaszerű hangja.

«Keresztre feszített Jézusom, te engem szeretni tanítottál. Ha megfeledeztek igéidről a hatalmasok, én, egyszerű szolgád életemet adom értük.»

Aztán felkapta a kezét a barát, feltekintett az ég felé, s dörgő hangon kiáltá: «Hadd jöjjön a regement, a kinek nem erre van az útja! hadd gyilkoltassa, raboltassa, az érsek Isten nevében a népet, de a kálvinista atyafiak maradnak! Együtt élünk, együtt halunk, a mi szeretetünkért üdvösséggel jutalmaz az Isten!!»

Nyakába borult az eretnek kálvinista prédikátor a barátnak, s a könyező öregek kézszorítására felkelt a piacon nyüzsgő nép szavának viszhangja: együtt élünk, együtt halunk!

Biz ott maradtak a kálvinista atyafiak. Most is ott vannak s nem támadt az égben a miatt harag, hogy pápista kálvinista most is szereti egymást.

Én kedves öreg betűs krónikám! de jó is, hogy nem dobtalak a sutba, milyen jó izűt lehet belőled imádkozni ebben a kulturharcos világban!

Strobl műtermében.

Ott kinn, a városliget szélén, az epreskert-utcában myrtusok, platánok, virágos akácok lombjai közül egy új atelier jóni oszlopsora fehérlik ki.

A kis berek alsó részén egy pár cserfa áll, a mely gothikus romokra borul s a romokat százados, távoli őserdőkből ideplántált replény futja be.

Az oszlopcsarnok előtt, sűrű olasznádból kikandikáló márvány-medencze vize locsog, a liget nyugati sarkán myrtusok, thuják között még néhány goth épületmaradvány . . . ott lejjebb pedig eperfák és egy óriási pálmafa árnyában egy Acquincumból ide származott római sarcophág fehérlik ki.

A görög templom (a műterem) két oldalán óriási pálmafák levelei törik meg a homlokzat vakító fehér színét.

A kormány által csak az idén épített remek szobrászműteremben: *Strobl Alajos* birodalmában vagyunk.

A fehér kőoszlop alján megállva, fellélegzettem. Jól esett a nyugalom, a melyet e csarnok áraszt, jól a virág illata, jól a madarak halk éneke. Úgy éreztem, messze-messze vagyok a modern nagy város ideges zajától.

Elpihentem.

Összhangzatos nyugodt itt minden. A classicus világ nyugalomára emlékeztet az atrium pompéji márványszökőkútja nemes vonalaival, arra az, a kinek nagy szelleme tette lehetővé még e kis Elysium felállítását is: Deák; erre az, a kinek készülődő szobra a nagy műtermet majdnem egészen elfoglalja: nagy epikusunk Arany; erre az, a kinek építették e csarnokot: a művész. Nyugalmat áraszt az, a mit farag, mert nyugodt, harmonikus az, a mit érez. Nincs köze a modernhez: a görögöktől *tanult* s látja a természetet. Egész művészete ebből áll. Egyik leghíresebb művét, Perseust mindig a renaissance műveivel hasonlítják, igaz, hasonló abban hozzájuk, hogy szintén a görög művészet hívta életre a bronzot is. Sokat várunk Toldi-jától, a melybe beleteheti azt, a mit megérezett: a nemes, egyszerű nyugalmat, azt a mély objectív érzést, a mely oly hasonlóvá teszi a magyar szellemet a göröghöz, s a mely ha kifejezést fog nyerni művészetünkben, erős várunk lesz, csak úgy, mint ereje volt a Helleneknek.

A mester most csillogó szemmel, a boldogságtól (Istenem, milyen ritka madár egy boldog művész manapság!) megrezgő hangon magyaráz nekünk most mindent. Ez itt a primás mellszobra, ez Liszt operaház előtt álló szobrának mintája, emitt a szerb királyné képmása, mellette Hohenlohe herczeg basrelief-je, ez meg a Munkácsyné mellszobra. Fenn a kis műterem felső részén byzanci chorus, benne orgona, a melyen most a fiatal mester nővére játszik — —

A hang emelkedik, betölti a két műterem boltozatát. Elandalit a régi dal, elpihen a mester s a minta. A Bach áriába madárdal vegyül, a zizegő szellő a természet halk zenéjét hozza idáig. Életet jehel a dal, életet az, a miről a természet beszél, életet az, a mit a művész e perczen álmodik. Mert még akkor is, midőn az est leszáll, még akkor is az élet dalát dalolja itt minden: megrezgő fűszál, mozgó nádas, illatozó virágok. Mintha csak minden megelevenedne: faunok fürödnek a márvány medencze locsogó vizében, mintha mult idők fehér arnyai suhannának át a peristyle-n s végig csokolná az oszlopcsarnok Venusának örök szép tagjait — —

Szép az élet, erről beszél itt minden, erről a természet, erről a kis görög templom, erről a szobrász művészete, érzésvilága — — ki a lét jogosultságát hirdeti az által, hogy teremt; s az által a mit teremt, megérdemli a — boldogságot.

Justh Zsigmond.

Krónika.

— május végén.

Más a vadregényes tájakat szereti, gyönyörködik a szabad természetben: én Budapest tájképeit imádom, s ha olyan telt az utca, hogy alig mozdul, ez a legnagyobb gyönyörűségem.

Igaz, hogy nézem is folyton. Néha rávágom az egészre. A vár valamelyik bástyájáról tekintek alá az óriási háztömegekre: a multból nézem a jelent meg a jövődőt. Ott emelkedik a felhők felé a város legmagasabb pontja, a mythikus bazilika kupolája messze ragyog és különös fényt áraszt az egész városra. Hatalmas templom nélkül csak amolyan nagyszabású telepítvénynek látszott ezelőtt az egész Pest, ez az egyetlen kupola consolidáltta, igazi nagy várossá, metropolissá teszi.

Óriási a láz, mely működik itt alant. A város hatalmas teste párolog alatta: kékes, lilás füstfátyol borítja. Így, a tiszta, a friss levegőből nézve olyan titokszerű az egész. Hallom lélekzését, azt a rythmikus zihálást, mely mind hangosabb és mind zavartabb mennél közelebb ereszkedem lefelé a vár szűk utcáinak mentén. A Dunához érve egyenetlen, kinos zakatolássá válik. A munka nyögése ez. És szinte megdöbben, a mikor a munka kinjának e hangja egyszerre elhal. De ez olyan ritkán esik meg, csak nyári ünnepeken, pünkösöd két napján, a mikor a város egyszerre fölkerekedik és elhagyja a várost, kirándul rossz kirántott csirke evésével megünnepelni a szent napokat.

E kihurczolkodás talán sohasem volt még olyan teljes, mint az elmúlt vasárnapon.

Egy unalmas, melancholikus idyll lett urrá a főváros fölött. Szabadságot nem kapott cselédleányok ültek a belvárosi házak kapui előtt, akár mint Egerben . . . Váradon. A kávéházakban — a billiárd asztalokon — a pincérek mulatták magukat.

Oh milyen szomorú volt. De egyszerre visszatért az élet a hatalmas tetembe. Csak egy napig pihent az ércztűdő, megindult megint a mythikus lélekzés, hangosabban, nyugtalanabban, mint a csend előtt. Mintha egy borzongás futott volna végig a visszatért városban, mintha maga az egyforma zaj is beszélte volna:

«Vasúti szerencsétlenség . . . catastropha!»

A halottakat eltemették, az élőnek a koporsójába már veri be a szöveget a vizsgálat. Maga Budapest nem beszél többé róluk. Nem beszél többé különösképen semmiről. Tavasz van a naptárban, de a városban tényleg nyár. A társalgás saisonja véget ért, de a hallgatás úgy látszik még nem következék el. A ház honossági vitája alatt a karzat csaknem üres, rendes vendégei pusztán azok a tipikus alakok, kik hazafias gondok közepette itt akarják átbúsulni és keresztül lelkesedni az ebéd idejét. Ha igével jól lakhatnék az ember, itt megzabálna a nap valamennyi kosztosa. Mennyi szép szó és milyen kevés őszinteség, egy pillanatra úgy tetszik az embernek, mintha nem is a t. házbán, hanem a diplomatak gyűlésén járna. De hát nem vagyok-e ott: Pongrácz gróf úgy beszél magyarul, mint egy külföldi attaché, ki csak privata diligenciából tanulta meg ezt az excentrikus nyelvet. Károlyi Gábor olyan fényes módra ejti ki orrán át a francia szavakat, akár Morny herczeg. Eötvös bókokat vág Szilágyinak, Polonyi nem leplez le senkit, Szilágyi Dezső — csak Csanády bácsit bántja.

A derék becsületes szittya! De gyün már. Nem volt okos fölidézni, majd megváltoztatja a dolgokat. Ime, meg is rázza derekát — a hol a kardnak kellene lennie — a hajdu-böszörményi szent László, föláll, beszél és vége van a diplomatisálásnak.

A ház ismét a régi. Tisza is az, elfeledkezik, hogy nem miniszter és régi szokása szerint Csanády bá' beszéde alatt kisompolyog a folyosóra...

*

Ott fölcusdhatik menten, láthatja, hogy nem miniszter többé. A képviselők sem tapodják le egymást, hogy közelébe férhessenek. Csak Mikszáth settenkedik körülötte. Mosolyog a bajuszába és titkon oldalvást rá-ránéz. Mintha valamit akarna mondani, talán ezt: «Hm, hm. He, he. Hja, hja. Hej, hej!»

De nem szól egy szót se. Leül és messziről nézi Szilágyi Dezsőt, ki szintén magányosan ül, de talán csak azért, mert magát tartja magához az egyetlen méltó társaságnak. Egy meggyújtatlan cigaretta van a szájában, mely mozog. A hatalmas miniszter valószínűleg éppen élvezetes vitát folytat önmagával: rágyújtson-e? Számtalan érvei vannak úgy pro, mint kontra.

Vajjon melyiket fogja győzelemre segíteni?

Ő kegyelmessége rágyújtott. Oh milyen vidáman fujja a füstöt. Mint mosolyog diadala érzetében. Vagy talán más jutott eszébe? Talán az, a mit a véderő vitában ki is mondott: ha ezek tudnák a mit én tudok! Ha beszélni akarna, ha beszélne, most talán megbuktathatná az egész — ministeriumot.

De hiszen ő is benne van — és így fájdalom nem lehet. Még korán van, nagyon korán megtenni azt a világra szóló, fényes, pazar — harakirit.

*

Az önhasfölmetszés dicsőséges, de fölöttébb kényelmetlen mesterségében gyakorolja magát odaálta a Krisztina-városban egy jobb sorsra érdemes színház-director. Csudálatos szívóssága van, évek óta öngyilkolja magát azzal, hogy a krisztinavárosi szinkörben előadásokat tart, mégis él, mégsem bukott meg. Ez miraculum, de az végre is könnyen érthető, hogy a director a vidéki színházakban összeszerzett vagyonkát Budapestre rándul elkölteni. No, a szándéka nem éppen ez, hanem az eredmény évről-évre ugyanaz: üres házak, üres cassa. Pedig mi mindent el nem követtek itt a multban, megpróbálták a legutolsó is: szindarabot játszottak Dolinaytól, egy valószínű szindarabot, melyet a mi James Cookunk sajátkezűleg írt. Hiába! És hiába próbál most Krencsányi

épp az ellenkező módra gyűjteni publikumot, jó darabokkal, jó előadással: nem néz feléje senki. Még Szép Helenára is üres volt e héten a hatalmas bódé, melynek levegője olyan friss, akár egy klimatikus gyógyhelyé. Pedig Offenbach iránt gyöngéje van Budapestnek, pedig olyan szép volt Helena, a milyenért Budapesten nem vittak még trójai háborút.

Joób.

Színházi krónika.

«A haza.»

Sardou *Patrie*-jét vagy tizenhat évi pihentetés után újra előadták a nemzeti színház színészei az operaház szinpadán, a hol nagyobb téren mozgolódhatott a darabban szereplő sokaság, a hol lehetett szép diszleteket is mutogatni, s a hol e bámulatosan írt drámát cirkusi muzsikával kísérhették az illúzió erősítése végett. A dráma tagadhatatlanul kevés hatást tett. S ezt könnyen meg tudjuk magunknak magyarázni. A nemzeti színház-tól az operáig kissé hosszú az út; a szereplők, míg oda értek, meglehetősen elfelejtették a mondani valóikat. Ezekből az emlék-maradékokból is elveszett egy és más az echós és hangemésztő roppant csarnokban. A mi pedig megmaradt, annak nagy része csak úgy taláalomra volt mondva. Ez a darab csupa mozgalmasság; tempója a csaták tempója. Az alakok folyton lázban beszélnek; a dialogok menete mindinkább gyorsul; a szenvedélyes szavak a locomotiv sebességével torlódnak egymásra. S ezek az egymásba csapkodó hangok az operaházban melán, az álmoság tónusában, vontatottan hangzottak, akár csak a «Trombitás» nótájára: «Es wär' zu schön gewesen!...» Az előadás mindenekelőtt mértéktelen pauzák-ból állott; s alap-tónusa a diktálás tónusa volt. Persze mindezeknek az apró tévedéseknek Sardou adja meg az árát.

És csakugyan, egyszerre kiderül, hogy ez a *Patrie* hosszadalmas opera-szöveg, melyről nem tudni, hogyan tarthatta fenn magát a műsoron ilyen sokáig?

Hogy minek köszönheti a *Patrie* e hosszú életet: arra Párisban nem a darabon kívül keresik a feleletet. A francia kritika soha se nézte ezt a darabot lóhátról, mint a mi sajtónk, sőt ellenkezőleg, igen magasra taksálja az e században termett heroikus drámák sorában. Talán nem mivelünk érdektelen dolgot, ha az agyonütött darabbal nem végezzünk egy pár sorban, hanem az elitelő kritikák után közzé tesszük azt a véleményt, melyet a *Patrie*-ről a francia kritika egyik legelső kitűnőse: Jules Lemaitre mondott, a darab utolsó párisi reprisé-e alkalmával!

A reprise — írja Lemaitre — fényes sikerű volt. A darab nemcsak, hogy mindvégig érdekelte a közönséget (Sardou sohasem unalmas): hanem, azt hiszem, senki sem volt a színházban, a ki, legalább két vagy három helyen meg ne lett volna hatva, vagy igen közel ne állott volna a meghatottsághoz. Még azok is, a kik, bár csodálják az *utolsó levél* szerzőjét, de főképen az ügyességéért csodálják s gonoszkodva affectálják, mintha egyebet nem méltányolnának benne: ez egyszer nem tudtak megmaradni hideg közömbösségükben s világosan érezték, hogy a *Patrie*-ban van egyéb is, a mi ér valamit, nem csak a drámai szerkesztés genialitása. Az a rossz szokásunk, hogy folyton tagadva kritizálunk, hogy bizalmatlanok vagyunk a nagy érzésekkel és a rendkívüli, a megrázó helyzetekkel szemben, — félelmünk, hogy becsapnak bennünket, — az az ismeretes vonásunk, hogy lusták vagyunk meg-

indulni, hogy idegenkedünk, szinte fázunk a meghatottságtól, s hogy nem szeretünk a sodrunkból kijönni, — s végre minden iróniánk — nem óvtak meg bennünket a megindulástól. A hazaszeretet, a föltétlen önfeláldozás, a heroikus bocsánat és a heroikus megbánás, mind e szép dolgok kegyelmet találtak előttünk, s megbocsátottuk a Sardou személyeinek, hogy olyan morális és érzelmi életet élnek, mely jóval magasabb nemű, mint a miénk.

Nagyon könnyen meglehet, hogy ez a *Patrie* Sardou-nak a legjobb munkája s egyik legjobb darabja a jelen korbéli drámairodalomnak. Mialatt e hazafias drámát hallgattam, eszembe jutott *Horace*; arra gondoltam, mily sokban hasonlít hozzá a *Patrie* s mégis mennyire különbözik tőle; s megvallhatom-e, nem találtam, mintha az összehasonlítás valami sujtó volna a jelenkorbéli darabra.

A Sardou poémájában több az emberi vonás. Nincs benne ez a rettentő ifju Horatius, a haza vallásának ez a szívtelen papja; ez a sectárius, a kinél a leggyöngédebb, legnemesebb és legönzeterlenebb érzés a legvadabb babona nyelvén beszél s a legkorlátoltabb előítélet formáit affektálja; a ki úgy szolgálja Rómát, mint egy nem és család nélküli áldozó pap szolgálja valamely szörnyű és kegyetlen bálványt. Corneille-nek a többi főszemélyét megtaláljuk a *Patrie*-ban is, és kellett, hogy megtaláljuk, olyannyira egy és ugyanaz a két dráma eredeti conceptiója. A tiszta, minden más szenvedélyen teljesen diadalmaskodó hazaszeretet; ez az öreg Horatius, és ez Rysoor gróf; a hazaszeretet, mely küzd egy más szenvedéllyel s utóbb győzedelmeskedik emezen: ime Curiatius és ime Karloo; a féktelen szenvedély, mely nem ismer hazát, sőt káromolja a haza nevét: ime Camilla és ime Dolores; csakhogy e különböző vagy ellentétes alakok Sardounál többet szenvednek, inkább véreznek, jobban gyötörődnek. A kemény bronz-szobrok leszállottak antik piedestáljukról, érczük meglágyult; idegeket, vért és szívet nyertek. Az alakokban több a fájdalom s az izgatottság, az egész darabban több az emberi vonás.

Az öreg Horatius, mikor három fiát kijelölik az Alba elleni harcra, beléegyezik az áldozatba, melyet a haza ráró. Ezt az áldozatot nem kereste. A kötelessége rémítő, de csak a kötelességét teszi. Rysoor gróf, abban az elhatározó pillanatban, mikor az idegen ellen összeesküdtek cselekedni készülnek, fölfedezi, hogy Karloo, a legkedvesebbik barátja, a kit szinte fiának tekint, szeretője a feleségének. Pár pillanatnyi benső küzdelem után azt mondja neki: «Mentsd meg Flandriát, s én megbocsátok. Elraboltál tőlem egy asszonyt: szerezd vissza a hazámat!» Bizonyára Rysoor jobban szeretné, ha három fia volna az összeesküdtek kis seregében, mint hogy a felesége meg a barátja elárulják; szíve fájdalom kegyetlenebb, mint a vén rómaié; többet áldoz fel a hazának és áldozata önkéntes, nem csupán passiv. — Curiatius kénytelen megverekedni a három sógorával; a kötelesség borzasztó, de azért teljesíteni fogja kötelességét; és ez alkalommal igen ékes beszédet tart. Ez nagyon szép, de az esete nagyon egyszerű; csodálatunkat nem tagadjuk meg ettől a derék embertől: de megindítani nem igen indít meg bennünket. A Karloo kalandjában és morális helyzetében már egészen más fajta tragikus vonás van. Büszke, derék szív, melyben él a haza cultusa; s Rysoor grófban, a kit szeret és tisztel, nemcsak jóltevőjét és barátját, de Flandria reményét is látja. És ime, összetalálkozik egy veszedelmes tereméssel, a ki maga a szerelem és a kárhozat, egy daemoni spanyol nővel, Rysoor grófnéval: szeretőjévé lesz, de azért szégyene rejtekében változtatlanul tiszteli azt, a kit oly gyűlöletesen elárul, s változtatlan odaadással szolgálja azt az ügyet, melynek legderekkabb védelmezőjét meggyalázza. Hogyan? Miért? Mert így van, mert az ember lehet egyszerre gyöngé és erős, heroikus és nyomorult; mert hát azok, a kiket ezek

az ellenmondások elkedvetlenítenek, s a kik legalább is megmagyaráztatni szeretnék a dolgot, (mintha bizony ezek az ellenmondások megmagyarázhatók volnának) nagyon egyszerűsítik az emberi természetet. Rysoor bocsánata végre megszabadítja Karloot gyalázata súlyától, megtisztítja, átalakítja. S a bűnhődése van akkora, mint maga a bűne. Rysoor a halála előtt megesketi Karloot, hogy fel fogja keresni s meg fogja ölni azt az embert, a ki az összeesküdteket Alba herczegnek elárulta. Karloo rájön, hogy Dolores az áruló, s midőn szeretője sirva, könyörögve, lábait ölelgetve, fetreng előtte, megöli a gonosz syrént, s egy oly rohamban, a minő a mártíromságra készülő hallucináltat foghatja el, követi társait a máglya tüzébe. Ez a hosszú küzdelem, melyet egy megoszlott szív vív önmagával, meg ez a szörnyű bűnhődés bizonyára fölr az ékesen szóló Curiatius könnyű áldozatával. Mért védekezzem hatása elől? Kevésbe mult a multkor este, hogy a Karloo sorsának gondolatára meg nem csapott az a lehellet, melyről az Irás beszél, mely nem tudni honnan jön, s mely, ha megérint, valami fázást érzünk a hajunk gyökerénél. Mintha egy nagy mystérium ment volna előttünk teljesedésbe: egy lélek megváltásának a mystériuma.

És Camilla? Igaz, Corneille összes nőalakjai között Camilla az egyedüli, a ki igazán nő és csakis nő. Nem ismer se hazát, se családot, nincs más érdeke a világon, mint a szerelme. Imádja Curiatius-át, elmondja ezt három felvonáson át s mikor Horatius megöli férjét, megátkozza a győztest és megátkozza Rómát. Bátyjának föltétlen elmentéje: az a két alak két ellenkező, egyformán nagy és egyformán monoton *furor*-nak a megtestesülése. Kísértésben vagyok megvallani, hogy Dolorest érdekesebbnek találom. Szép és szegény; Rysoor gróf csaknem az utcáról szedte fel; s aztán mert szerette, elvette feleségül. Az asszony meggyűlölte az urát; mert komor, mert szigorú, mert már nem fiatal, s tán azért is, mert a szerelmében van valami atyai. Szereti Karloot lelke mélyéből, és megszállott teste egész érzéki hevével; annyira szereti, hogy képes érte gyalázatosságra is, s hogy megmentse a szeretőjét, elárulja a férjét. Csupa érzékiség a szegény szerencsétlen: mikor Alba herczeg kinpaddal fenyegeti, ha nem árulja el a többieket is, minden tagja reszket, s gyönyörre termett szép teste vonaglik a földön a «hóhér ur» előtt. Biz ez nem corneille-i alak, ez a Dolores! Sokkal bűnösebb mint Camilla, de sokkal kegyetlenebbül is szenved. Megtudja, hogy mikor elárulta az urát, elárulta vele a szeretőjét is. Aztán fél a pokoltól a szerencsétlen s érzi, hogy egyenesen oda megy. S bármily elvetemedett, mégsem egészen hitvány. Sőt a megvetés is majdnem lesiklik róla; legalább védi ettől szerelmi örültsége, az a sötét kétségbeesés, a melylyel a tátongó örvénybe rohan, mert látjuk, hogy egy rejtelmes erőnek a martaléka és áldozata, s talán mert szépnek, kíváncsnak, igézőnek látjuk ezt az örült spanyol dámát, a kinek az ajka olyan piros, mint az érett paprika. Tíz-szer asszonyabb asszony, mint Camilla. A Corneille dagályos beszédű szerelmes nője csak a kétségbeesett szenvedélynek s a könyörgésnek mozdulatlan szobra. Dolores a Kirké, a Dalilah, a szörnyben végződő, gyilkos és szerelmes *mulier*. Szemben a Férfival, a kié a gondolat és a bátorság, — az igazságnak, a jognak, s az ideális álmoknak a szeretete, — ő az Asszony, a morózus bölcsészek által definiált asszony, a kinek nincsenek általános ideái, a kinek nincsen racionális hite, a ki esetleg képes szeretetre és hősiségre, de képtelen arra, hogy igazságos legyen, mondja Proudhon; az öröktől való kelepce, melyet az ördög állított fel, mondják a theologusok;

La femme, enfant malade et douze fois impure, mondja Alfred de Vigny; a nagy beteg, ismétli Michelet.

Rysoor, Karloo és Dolores tehát olyan hármast alkotnak, melyet könnyű volna symbolikussá tenni. Különbözik nem ezért szép darab a *Patrie*, hanem azért, mert ez a hármast igaz és élő. Tudom, több kritikus panaszkodott, hogy ez a három személy nincs eléggé megmagyarázva. Mért vette el Rysoor gróf, a ki oly jó flamand, ezt a kis spanyol bestiát? Hogy mehetett nőül az eretnekhez Dolores, buzgó katolikus létére? Hogyan hálózhatta be Dolores Karloot? Lehetséges-e a conspirálásra időt találni, ha az embernek ilyen követelőző szeretője van? Hogy fér meg együtt ez a két szenvedély? Dolores nem tudja, hogy Karloo is protestáns? Lehetséges az, hogy nem ismeri szeretője politikai álmait, hazafiasságát? Lehetséges, hogy nem is sejti Karlosnak az összeesküvésben való részességét? — Azt hiszem, ezek csak malitiosus kifogások. E kérdések közt egy sincs, a melyre, némi jóakarattal, ne lehetne találni plausibilis feleletet. Képzeltető, hogy ha a szerző akarta volna, minden fáradság nélkül eloszlathatta volna, a dialog folyamában ezeket a kételyeket, vagy ha úgy tetszik, homályosságokat. Ha nem tette, bizonyára onnan van, hogy nem akarta a drámáját nehézkessé tenni olyan magyarázatokkal, melyeknek a szükségét hamarosan nem érezzük, s a melyeket magunk is elképzelhetünk minden nagyobb erőlködés nélkül.

Az operaházban a zenés drámai előadások az *«Ember tragédiája»* és a *«Haza»* színre hozatalával végződtek. Az utóbbi darabról részletesen szólunk lapunknak más helyén; e helyütt csak az előadásról jegyzünk meg annyit, hogy a legkevésbé sikerült az összes melodramatikus előadások közül. A kétségbeesett lassu tempo, mely a pünkösdhétfői előadást jellemezte, a darab hatását teljesen tönkre tette. A mi a detail-okat illeti: Nagy Imrének (Karlo) voltak igen szép mozzanatai s Jászai Mari asszony (Dolores) is többször zajos tapsokra ragadta a közönséget. Szacsuvay (Rysoor) a boldogult Patay Están bácsi maszkjában általános feltűnést keltett. A zene, melylyel a szép drámát kísérték, alávaló kakofónia.

Dalmű-szövegre hirdet pályázatot a műbarátok köre. A dalműnek egy felvonásosnak kell lennie, s előadása egy óránál tovább nem tarthat. A nyertes «200 franknyi», a nyertes után relative legjobb «100 franknyi» jutalmat kap.

Zichy Géza gróf «Agatha» című operán dolgozik. Az első felvonással — a F. L. értesülése szerint — már teljesen el is készült s a többiből is meg van már komponálva néhány szám.

Az oberammergaui passio-játékok, melyeket tudvalevőleg minden tizedik évben tartanak meg, pünkösöd hétfőjén kezdődtek. Szeptember végéig huszonöt előadás lesz. Az előadásra az újjáalakított színház az utolsó zugig megtelt. Lehetett vagy négyezer néző, a kikre az előadás láthatólag nagy hatást tett. Feltűnt köztük a sok angol és a tarka öltözötű falusi nép.

A Théâtre Français három tagja: Mlle Reichenberg, Febore és Boucher, továbbá Mme Febore-Brindeau, a ki pár évvel ezelőtt a pétervári francia színház primadonnája volt — június közepén a bécsi Carl-színházban három francia darabot játszanak el: valószínűleg *Margot-t*, *Pépa-t* és az *Ami Fritz-et*. A bécsi lapok értesülése szerint szó van róla, hogy a körutat tevő művészek Budapesten is meg fogják tartani e három előadást.

Új rendszerű színház. Antoine, a *Theatre Libre* igazgatója új színház építését tervezi, melynek ülhelyei a bayreuthi színház mintájára lennének elrendezve. Ruhátár helyett minden ülhelynek lenne készüléke a felöltő, esernyő, kalap stb. befogadására. Az ajtók oly módon készülnek, hogy az előadás kezdetén becsapódva kívülről nem nyílhatnak ki és az elkésették nem zavarhatnák az előadást, ellenben belülről egyszerű nyomásra kitárulnának az ajtók. Az épület kőből és vasból építtetnék, sok kijárással és lépcsővel volna ellátva, a zenekar a bayreuthi mintájára láthatatlan lenne. A nézőtér ezer embert fogadhatna be s a helyérek felényivel olcsóbbak lennének mint más színházak helyérai. Minden két hétben új színdarabot adnának elő.

Nessler Viktor, a *Säkkingeni trombitás* és a *Hammelní patkányfogó* ismert operák szerzője Strassburgban, 59 éves korában meghalt. A legnépszerűbb zeneszerzők egyike veszett el benne. A *säkkingeni trombitás* dala bizonyára sokáig megóvjá nevét a feledéstől.

Irodalom.

Fenn és lenn.

(Regény két kötetben, írta *Herczeg Ferencz*. Budapest, 1890. Egyetemes regénytár. Singer és Wolfner kiadása.)

Hintázó, kaczagó leánya az egyik. A gyermekkor örömeinek élve, ábrándozik a szerelemtől. Egy viruló, hajló rózsaszál, mely gondtalanul élvez harmatot és nap-sugárt és illatát árasztja mindenkinek, a ki fölője hajol.

Fejedelmi nő a másik. Szoborszerű a szépsége, rideg a szíve és zordon a gondolkodása. Elhamvadt benne már a szerelem tüze, miután kietlenné égette a lelkét; csak a hamu alatt villog még valami és ezt a valamit még el akarja oltani.

S ím, mesés Afrikából hazavetődik egy fiatal mérnök, és öntudatra ébreszti a pajzán gyermekleányt és lángra éleszti a büszke nő szívében a már hamvadó parazsat. Két boldogság két szenvedélyt támaszt benne és a szilárd férfi, ki ezer veszélyből sértetlenül hozta haza életét és a legsúlyosabb harcokat törhetlen energiával állotta végig, tehetetlenül rabja lesz mind a kettőnek és nem tud választani. Kétségek közt hanykolódva, mindig csak a pillanat uralma alatt áll, s míg meg nem értett lelkével belemerül a világ sivar küzdelmeibe, s végig kergetődzik a nagyravágyás és dicsőség utvesztőin, elidegeníti magától mind a két szívet; midőn megtörve az áldatlan tusában, nyugalomra vágyik, egyedül áll a világon és fejét a hideg köre hajtva, keservesen sir...

Ennyi az egész. Egy dissonancia története, befejeződve egy dissonancia által. Az emberi szív rejtelméből olvasunk néhány fejezetet, a rejtély világos előttünk, a megfejtése elmarad. Csakhogy a dissonancia és e megfejtetlenség nem a regény hibája, hanem mindnyájunké. Mi szeretjük a határozatlant, a nem összhangzatost, minket leköt minden, a mi kétes, a mi megfejtethetetlen, és a modern író is épen e sphinxszerűség ragadja meg. Az egyszerű történetek kora lejárt, mióta az emberi lélek megszűnt egyszerű lenni. A lelket nem tölti be többé egy gondolat, a szerelem nem többé egy érzés, hanem ezer elem felismerhetetlen összevisszasága, mik örökös forrongásban, folytonos újra átalakulásban vannak; erről a szerelemtől nem létezik állandó kép, csak moment-photographia, mely a következő pillanatban már megszűnt hű lenni. A szenvedélyek vegyülete meg ellenkezésben áll az egyén gondolkodásával. Szakadás van a szívben és szakadás választja el az érzelmet a gondolattól. Mind a kettő függetlenül jár a maga útján, a maga célja felé és e célok homlokegyenest ellenkező irányba vezetnek. Ennek a vívódásnak a követése képezi a modern irodalom majdnem kizárólagos tárgyát, és a czim, melyet Spielhagen egyik regényének adott, bátran tehető az összes modern regények elé. «Problematikus egyéniségek» valamennyinek a hőse és az eszme, mely a regénynek alapját képezi, szintén probléma. Ezt a problémát fölveti az élet ezer esetben, millió változatban, az író feladata e problémának hű, éleslátó felvetése, de a megoldáshoz ép oly kevéssé nyul, mint maga az élet. Egy érdekes, bonyolult vegyi folyamat az egész, melynek látjuk minden változását, egész forrongását, de melyet csak látunk és meg nem értünk.

A «Fenn és lenn» is a beteg emberek története. A hány szereplője, annyi problematikus egyéniség.

A komor Etel bárónő már egy tragédiával multjában lép elénk. Volt neki jegyese, a kit fiatal lelke egész idealismusával szeretett. Vidám lelkű fiatal ember volt és egyszer csak bezárkózott palotájába és azóta senki sem látta. «Meghaltam», írta jegyesének, ez volt a búcsu. Mindenki tudja róla, hogy él, és mindenki tudja róla,

hogyan meghalt. Rideg lakása örökös félhomályában adja át magát a Nirvana kultuszának és az elhagyott menyasszonynak nem hagy egyebet, mint végtelen utálatot a szerelem ellen és mély megvetést minden férfi iránt.

Maga az ártatlan, életkedvtől duzzadó Jolán is egészségtelen. Boldogítja őt a szerelme, de bizonyos ideges varázs izgatja őt a boldogság ellen. Ismeri Étel, a nő szem csálhatatlan élességével felismeri annak fölényét. Lehetetlen, hogy Kún Attila ne szeresse meg őt. Sejt, hogy a pillanat, melyben Kún megismeri a bárónőt, megsemmisíti az ő boldogságát és mégis mindig róla beszél, mindig őt dicséri és mindegyre ösztökéli Attilát, hogy menjen el hozzá és szeresse meg. Majd erőt vesz rajta valami démoni irigység és szeretne gazdag, hatalmas lenni és oly szép, mint Lovrich Etel. Majd rabja lesz a végtelen csüggedésnek és Attila vállára hajtva fejét, zokogja: «Ha te elhagysz, Attila, én meghalok!»

Nem hal meg. Az évek és a szenvedések megacézolozzák idegeit. Magára eszmél és csak álomnak, tévedésnek találja első szerelmét, s midőn Attila kiábrándulva mindenből, nyugalom és csöndes boldogság után sóvárogva az ő szerető keblére akar dőlni, ő már egy jámbor jó fiúnak adta a szívét és boldog lesz vele mind halálig.

Kún Attilát meg a contrastok alkotják. Tetterős és habozó, tiszta fő és zavaros szív, szívós elhatározásaiban és inconsequens tetteiben. Fanatikus demokrata és oda-veti boldogságát cserébe a hatalomért és gazdagságért.

Hogy történt mindez, hol az a biztos pont, melyből a lélek kuszált nyilvánulásait meg lehet érteni? «Hol a lélektani indokolás?» a mint épen szerzőnk egy novellájában ironikusan kérdezi? — A felelet végtelenül egyszerű, oly egyszerű, hogy kár volt kérdezni. Egy kézmozdulat, egy vállvonogatás; így történt, így van, a ki nem hiszi, nézzon körül.

Egy későbbi kor fog ez irányról véglegesen ítéletet mondhatni. Mi benne vagyunk ez áramlatban és ez a nyers odaállítása, lephotographálása az élet kríziseinek rokonhangokat kelt bennünk. Mi magunk is problémái vagyunk önmagunknak és a kik nem tudjuk a magunk betegségének oksági kapcsolatát megállapítani, nem is követeljük meg a művészettől sem, hogy a maga körében tegye. De ezen regény körén túl, melyben nincs jellem, melyet nem betegsége tenne előttünk érdekessé, egy egészséges alak emelkedik fel — a fiatal szerző izmos, öntudatos alakja.

—nn.

Falk Miksa emlékiratai közlésével indul meg a «Műbarátok könyvtára», melyet a műbarátok köre erkölcsi támogatásával indítanak meg. A kiváló publicista pályájának érdekes rajzolatán kívül, benne lesznek ebben a kötetben azok a tanulmányok is, melyeket Falk Miksa évek során át közlött, köztük a Szalay Lászlóról, Trefortról és báró Sennyeiről írottak. Az érdekes könyv szeptember havában jelenik meg.

Feszty Árpád és neje, Jókai Róza urnő, párisi tanulmányutjokról haza érkeztek s Feszty legközelebb már hozzá fog az igazságügyi palota freskóinak festéséhez.

A **Kisfaludy-Társaság** szerdán tartotta meg május havi felolvasó ülését hét hölgy és tizenöt gyermek jelenlétében, a kik a felolvasásokat jóakaró figyelemmel hallgatták. Elsőnek **Zichy Antal** ült az olvasó asztalhoz s Gróf Széchenyi István külföldi utazásairól elég érdekes dolgokat mondott el. Azután Szász Károly mutatott be egy részletet **Csengeri János** «Iphigénia» (Goethe)-fordításából. A fordítás úgy látszik, igen csinos, de télen inkább méltányolható lesz, mint most, nyár felé. Végül **Beöthy Zsolt** olvasta fel **Szécsi Károly** vendég értekezését Vajda Péter elbeszéléseiről.

Talány.

Döbrösy Gyulától.

(Lóugrás szerint fejtendő meg.)

szép	ág	fi	baj	s	ó	da	zöl
hős	nok	E	dár	nek:	ki	ma	sir
rul	ai	red	nor	ton,	két	dül	lia,
éb	nek	ma	néh	fű	hu	han	gyar,
ni	ág	jö	hó	rany	száj	két	száj
vé	ton.	űz	a	vér,	ra,	A	nek
ra,	fel	si	Va	az	rót	rul	egy
lan	dat	száll	Mén	száll	test	é	fia.

Megfejtése a 24. számban.

Heti posta.

Budapest. *Hű olvasó.* A legjobb akarat mellett sem adhatunk felvilágosítást, mert L. J. urat nem ismerjük. Köszönjük a bókokat. Reméljük, hogy a hűségben állhatatos marad. — **Debreczen.** Az utóbb küldött apróságot is félre kellett tennünk. Mi a naturalistikus iránynak ha nem vagyunk is föltétlen magasztalói, de egy-egy erősebb hangtól, rikitőbb színtől nem riadunk vissza. Az ön kis rajzában van ezen fölül még némi igazság is, de egészben gyöngye dolog. Kérünk, várunk jobbat. — **Bécs.** R. S. Talán már a legközelebbi számban. — **Budapest.** * *Herczeg* Ferencz, a ki iránt méltán annyira érdeklődik, verseczi származású, ha nem tévedünk, az ottani polgármester fia. Egyébiránt tartalékos huszárhadnagy, jogász, és hogy kíváncsiságát minden irányban kielégítsük, jó — katolikus. — **Lippik F. Zs.** A fürdőtudósítások beküldését köszönettel vesszük. — **Budapest** «*A béke kardja*». Köszönjük az igazán nagyérdékű, mely gondolkozásra és kiváló eruditióra valló cikket és őszintén sajnáljuk, hogy nem tehetjük közzé. Olyan erősen belemarkol a socialis kérdésbe, hogy a *politika* érdemleges kérdéseit is érinti, amitől nekünk tartózkodnunk kell. Hova küldjük vissza a cikket?

A nagy fővárosi kölcsön ügye végleges elintéztést nyert, a mennyiben megegyezés jött létre a főváros és öt budapesti pénzintézet között, melyek élén a magyar általános hitelbank áll. — A 25.000.000 forint névértékű, 4½%-kal kamatozó 50 év alatt törlesztendő adómentes kölcsönből egyelőre 15.000.000 forintnyi névértékű 100 frtos, 1000 frtos és 5000 frtos bemutatóra szóló rész kötvények bocsátatnak ki, melyekre *f. é. június hó 7-ig bezárólag* lehet jegyezni úgy Budapesten, mint Bécsben és Berlinben.

E kötvények kiadásával egyidejűleg Budapest főváros az 1870. évi 6%-kal kamatozó 3 millió forintos kölcsönnek valamint az 1871. évi 6%-kal kamatozó 5 millió frtos kölcsönnek összes, még ki nem sorolt, forgalomban levő kötvényeit 1891. évi január 1-én történendő visszafizetésre, továbbá az 1880. évi 5%-kal kamatozó 6 millió frtos kölcsönnek összes, még ki nem sorolt, forgalomban levő kötvényeit 1890. évi márczius 1-én történendő visszafizetésre felmondotta.

E régi kötvények beváltása már az új kölcsön terhére megy, melyből a még fennmaradó összeg a főváros 2½ millió forintos függő kölcsönének convertálására és közhasznú beruházásokra fordítatik.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Kiss József.**

Főmunkatárs: **Justh Zsigmond.**